

Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa –
Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista

Mirjami Perämäki

Pro gradu -tutkielma

Kuvataidekasvatus

Taiteiden tiedekunta

Lapin yliopisto

Kevät 2026

Sisällys

1. Johdanto – Oka Karvosta mukaillen: <i>Elämänusko eväänämmä kaipasimme Karjalaa ja mummolaa</i>	1
1.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset	2
1.2 Tutkielman menetelmä, näkökulma ja aineisto	4
1.3 Aiemmin tehdyt tutkimukset, kirjallisuus ja muut lähteet	6
1.4 Tutkielman rakenne	7
2. Taiteellisen tutkimuksen prosessin teorian esittely	9
2.1 Taiteellisen tutkimuksen selkäranka -kaavion periaatteet	9
2.2 Sukupolven käsitteen avaaminen ja pohdintaa perhesukupolvesta	11
2.3 Narratiivisen taiteellisen tutkimuksen teoriapohja	13
2.4 Taiteellisen tutkimuksen ja tarinoiden objektiivisuuden haasteet	16
3. Narratiivinen taiteellinen tutkimus	20
3.1 Tutkimuksen rakentamisen osat	20
3.2 Konkretia – osat teoriaan kiinnitettynä	23
3.3 Narratiivisen haastattelututkimuksen kautta löytyivät puuttuvat osat	33
3.4 Narratiivinen haastattelu sanan ja kuvan dialogissa	35
4. Taiteellisen tutkimukseni havainnot ja niistä nousseiden tarinoiden merkitys	38
4.1 Taiteellisen tutkimuksen visuaaliset kaaviot lukemisen tukena	38
4.2 Rajaamisen, kuvan ja tekstin vaikea suhde	46
4.2 Sanan ja kuvan dialogi täydentyy kokemuksiksi	53
4.3 Kuvallisen ja sanallisen kertomuksen ääni ja teemat	60
5. Pohdinta –Tarinat kuuluvat ihmisyyteen	67
Lähteet	71

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista

Tekijä: Mirjami Perämäki

Koulutusohjelma/oppiaine: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 74

Vuosi: kevät 2026

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielmani lähtökohtana on tarve viettää aikaa isoäitini Esse Perämäen kanssa ja kuulla hänen kertomuksiaan. Sota tuli lähemmäs Venäjän hyökättyä Ukrainaan ja tutkimukseni aikana maailmanpoliittiset kriisit ovat kiristyneet. Isoäiti on aiemmin ripotellut kiinnostavia tarinoita lapsuudestaan Karjalan evakkona, joten tuntui ajankohtaiselta keskittyä hänen kanssaan lapsuusajan varhaisimpiin muistoihin sodan keskeltä ja taltioida ne kokonaisuudeksi.

Tutkimusmenetelmänä käytän narratiivista taiteellista tutkimusta ja tutkimusaineistoni koostuu taiteellisesta osiosta ja sen pohjalta muodostamastani kirjallisesti osiosta. Videoteos *Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista* on itsenäinen videoteos, tutkimuksen aineisto ja analyysin kohde. Videoteos sisältää isoäidin haastattelujen pohjalta koostamani kertomuksen, johon olen videokuvannut ja editoinut maalaamistani. Videoteos on saatavilla taiteilijasivustoltani: <https://www.mirjamiperamaki.fi/portfolio?pgid=kui8teph-29d2a4ce-f610-4471-a103-90feda9c6c3e>

Tutkimukseni tavoite on kaksiosainen: Ensin vertaan omaa taiteellista prosessiani Hannulan, Suorannan ja Vadénin (2014) taiteellisen tutkimuksen selkärankaan, jonka pohjalta muodostan omat havainnot ja visuaaliset kaaviot taiteellisesta tutkimuksestani. Toisena pohdin kahden sukupolven välisen sanallisen ja kuvallisen dialogin merkityksiä ja taiteellisesta produktista esille nousseita teemoja.

Työ on henkilökohtainen prosessi, joka havainnoi pitkäkestoisen taiteellisen tutkimuksen haasteita, kehittyvää asiantuntijuutta kuvataidekasvattajana ja tarjoaa peilauspintaa teoksen katsojalle ja lukijalle. Kuvallinen ilmaisu on minulle luonteva tapa käsitellä kokemuksia ja niiden pohjalta syntyneitä ajatuksia, joita kirjoitettu kieli ei aina tavoita. Ikääntyvän sukupolven omakohtaiset kokemukset jäävät herkästi kuulematta, jos niitä ei pysähdy kysymään ja ajan kanssa kuuntelemaan. Tutkimus nostaa esiin tarpeen ymmärtää yksilöllisiä kokemuksia ja antaa tilan karjalaiselle henkilökohtaisille kertomuksille osana yhteistä historiallista muistia.

Avainsanat: kuvataidekasvatus, narratiivinen taiteellinen tutkimus, sanallinen ja kuvallinen dialogi, video, maalaus, kertomus, muisto, kokemus

University of Lapland, Faculty of Arts

Title: Grandmother's Telling, Grandchild's Illustration – An Artistic Braid of Karelian Evacuation Journeys

Author: Mirjami Perämäki

Degree programme/subject: Art Education

The type of the work: Pro Graduate Thesis

Number of pages: 74

Year: Spring 2026

Summary

My master's thesis begins from the need to spend time with my grandmother Esse Perämäki and to hear her stories. War came closer when Russia attacked Ukraine, and during my research, global political crises have intensified. My grandmother has previously shared interesting stories from her childhood as a Karelian evacuee, so it felt timely to focus with her on the earliest childhood memories from the midst of war and to record them as a whole.

As my research method, I use narrative artistic research, and my research material consists of an artistic section and a written section I have formed on its basis. The video work *Grandmother's Telling, Grandchild's Illustration – An Artistic Braid of Karelian Evacuation Journeys* is an independent video work, the material of the research, and the object of analysis. The video work contains a narrative I have composed based on my grandmother's interviews, for which I have filmed and edited my painting process.

The aim of my research is twofold: first, I compare my own artistic process with Hannula, Suoranta and Vadén's (2014) backbone of artistic research, on the basis of which I form my own observations and visual diagrams of my artistic research. Secondly, I reflect on the meanings of verbal and visual dialogue between two generations and on the themes that emerged from the artistic production. The video work can be viewed on my artist website <https://www.mirjamiperamaki.fi/portfolio?pgid=kui8teph-29d2a4ce-f610-4471-a103-90feda9c6c3e>

The work is a personal process that observes the challenges of long-term artistic research, developing expertise as an art educator, and offers a reflective surface for the viewer of the work and the reader. Visual expression is a natural way for me to process experiences and the thoughts arising from them, which written language does not always reach. The personal experiences of an ageing generation can easily remain unheard if one does not stop to ask about them and listen to them with time. The research highlights the need to understand individual experiences and to give space to Karelian personal narratives as part of shared historical memory.

Keywords: art education, narrative artistic research, verbal and visual dialogue, video, painting, narrative, memory, experience

1. Johdanto – Oka Karvosta mukailleen: *Elämänusko eväänämmä kaipasimme Karjalaa*¹ ja mummolaa

Tutkielmani alkoi halusta viettää aikaa isoäitini kanssa. Välimatka on ollut pitkä opiskelujen aikana ja kaipasin perusteltua tekosyytä nähdä kiireisestä elämästä huolimatta. Isoäiti on jakanut kysyttäessä sodan aikaisia muistoja lapsuudesta ja Karjalasta lähdöstä. Tarinat ovat herättäneet kiinnostukseni, mutta olleet pieniä irrallisia palasia ilman suurempaa kokonaisuutta. Isoäitini, tuttavallisesti fammu on rakas ja arvokas ihminen. Hän on elänyt yli 90-vuotiaaksi monenlaisia vaiheita, mutta näyttäytynyt lapsenlapselle avoimena, vahvana huolenkantajana, kertomuksia rakastavana, tiedonjanoisena ja huumorintajuisena monitaiturina, joka on aina taipuvainen vaatimattomuuteen. Luetelluissa piirteissä on paljon hyvän tarinankertojan aineksia, mutta myös piilevä riski vaikenemiseen, jos kukaan ei osaa kysyä.

Rakastan tarinoita. Kunnianhimoisesti ja naiviisti lähdimme keräämään isoäidin koko elämää nauhalle. Eniten juttua irtosi hänen lapsuusajastansa, johon uppouduimme pisimmäksi aikaa ja käytimme energiamme muun eletyn elämäntarinan kustannuksella. Jokaisen pitäisi tuntea isoäitini kaltainen ihminen ja kuunnella hänen kertomustaan ensimuistoista lähtien. Tosiasiassa nämä ovat ainoita hetkiä saada ensimmäisen käden tietoa isoäidin ikäpolvelta. Saan luvan kanssa jakaa hänen tarinaansa taiteen, tutkimuksen ja niistä kootun toteutuksen muodossa.

Valitsemani aihe ja metodi sen tarkasteluun herättävät lähtökohtaisesti kihelmöivää kiinnostusta. Minulla on ominainen tarve ilmaista ajatuksia kuvin. Jokaisessa siveltimen vedossa, sommitelmallisessa ratkaisussa ja tekemisen hetkessä on mukana ajatusta ja siitä virtaavaa liikettä enemmän ja vähemmän suunnitelmallisesti. Taiteella tutkimisessa kiehtoo ajatus mahdollisuudesta tavoittaa jotain, mihin pelkkä kirjoitettu teksti tai lukeminen ei kykene. Oma kokeilullisuus auttaa kiinnittymään taidekenttään ja ylläpitämään mielenkiintoa tutkielman kokoisessa työssä. Minun on ollut vaikea maisterivaiheen opinnoissa motivoitua ajattelutyöhön, vaikka olen tunnollinen suorittaja. Käsijarru on ollut tahtomatta päällä. Tämä

¹ Oka Karvosen (1972) Karjalaan jääneiden muistokmerkin kaiverrus. Pronssiteos varastettiin pari vuotta sitten Vehmersalmen kirkkopuistosta.

on tutkielma, jossa olen harjoitellut kestävästi tosiasiaa, kun ei suju ja miten asiat pistetään kasaan siitä huolimatta.

1.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Isoäidin haastattelun jälkeen aihe rajautui lapsuuden ensimmäisiin muistoihin, sillä menneisyys muuttui ajankohtaiseksi. Sota tuli konkreettisesti lähemmäs Venäjän hyökätessä Ukrainaan ja samalla aiheena painamaan mieltä. Tutkielman aikana sota ja siihen liittyvät huolet eivät ole lieventyneet. Seuraamme uutisista Ukrainan ja Gazan jatkuvista konflikteista, Iranin laajoista protesteista islamistista hallintoa vastaan, Yhdysvaltojen operaatiosta Venezuelassa ja Trumpin puheista Grönlannin liittämisestä Yhdysvaltoihin. Maailma muuttuu kiivaalla tahdilla, jolloin arvot ovat kärjistäen kovia, pinnallisia ja kylmiä. Arvojen polarisoituessa kasvaa tarve ymmärrykselle ja keskustelulle.

Olen opiskelija, omaehtoinen taiteen tekijä ja siirtynyt työelämässä kuvataidekasvattajan tehtäviin. Haluan toimia rohkaisijana toiselle epävarmalle opiskelijalle ja antaa esimerkin taiteellisesta tutkimuksesta Lapin yliopistossa. Minulle on muodostunut käsitys opintojen aikana, että taiteellinen tutkimus sellaisenaan kuvataidekasvatuksen alalla ei ole suotava valinta ja taiteellisia tutkimuksia ei haluta harjoiteltavan pro gradu -tutkielman kokoisessa työssä. Tutkimusotteeni nostaa esiin oman asiantuntijuuden ainutlaatuisuuden ja sen kehittymisen. Pysyn aktiivisella taiteen tekemisellä ja tutkimisella ajankohtaisesti kiinni tämän hetken taidekentällä. Yksittäisen opettajan vaikutus voi olla valtava oppilaalle tai opiskelijalle.

Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset ovat yleisiä, yksilöllisiä ja myös yksityisiä. Uransa aloittaneena kuvataidekasvattajana avaan ajatuksiani ja jaan analysointia varten tutkimuskysymykset kahteen osa-alueeseen:

1. Millaisia havaintoja taiteellisen tutkimuksen prosessista nousee esille verrattuna Hannulan, Suorannan ja Vadénin 2014 taiteellista prosessia kuvaavaan kaavioon?
2. Millaisia merkityksiä kahden sukupolven välisellä sanallisella ja kuvallisella tarinankerronnalla on?

Eduskuntavaalien alla 2023 perussuomalaisten puheenjohtaja Riikka Purra nosti kulttuurin esille kutsumalla sitä luksuspalveluksi ja rahareikäksi². On entistä tärkeämpää talouskurin aikana lisätä ihmisten ymmärrystä kulttuurin tuottavuudesta ja merkityksestä heidän identiteetillensä ja elämällensä. Muuten taide leimautuu irralliseksi yhteiskunnasta, ja se nähdään pelkkänä talouden rattaan rasiitteena. Metodina taiteellinen tutkimus joutuu jatkuvasti perustelevaan itseään nuoruutensa vuoksi. Taiteellinen tutkimus kyseenalaistetaan yhä herkästi kentän ulkopuolella ja tilaisuuden tullen aiheeseen tartutaan myös mediassa. Tästä Lapin yliopisto on saanut viime vuosina osansa elokuvaohjaaja Lauri Törhösen väitöskirjan tieteellisten kriteerien puutteellisuuden herättäessä someraivoa ja lehdistön mielenkiinnon³. Taiteellisen tutkimuksen laatua on helppo kyseenalaistaa ja leimata metodilla saatava tieto turhaksi huuhaa-humanismiksi ja satuiluksi. Kuvataideakatemiaan päättötyö sisältää taiteellisen osuuden lisäksi noin 15 sivun raportin⁴. Kuvataidekasvatuksen kentällä taiteellisella tutkimuksella on samat vaatimukset kuin muillakin metodeilla tutkittaessa, joten se tarjoaa tieteellisesti vahvan tulokulman taiteelliseen tutkimukseen. Laadukas taiteellinen tutkimus on tärkeää.

Tutkielman hyöty on yhdestä näkökulmasta yhtä henkilökohtainen kuin aihe, sillä saan otteen sukuni juurten katoavasta kertomustiedosta. Teoksen tekemisen mielekkyys on taas pohdittanut isovanhempien kokeman tragedian jälkeen: heidän talonsa tuhoutui tulipalossa tammikuussa 2024. Muistot, mahdollisuus jutella ja kokea teos valmiina yhdessä eivät kuitenkaan palaneet kodin ja materiaalin mukana. Minut yllätti myös *Leikki ja Matka* -ryhmänäyttelyn avajaisissa lähestyneet ihmiset: puolittut ja tuntemattomat uskalsivat tulla juttelemaan, sillä teoksen raakile herätti heissä tarvetta jakaa omia kytköksiään Karjalaan ja suvun kokemuksia sodasta. Aiheen tallentaminen ja kahden sukupolven välisen näkemyksen esilletuonti tarjoaa tilaisuuden myös muille aiheen kohtaamiselle ja mahdollistaa pohjan keskustelulle.

2 Pasanen, Yle Uutiset 2023.

3 Rytönen, Yle Uutiset 2025.

4 Kuvataideakatemia –Taideyliopisto, 2025.

1.2 Tutkielman menetelmä, näkökulma ja aineisto

Jättääkseni opiskelun taakse selvennän yli viittä vuotta elämässäni: miten vuonna 2020 aloittamani tutkielma on rakentunut vuoteen 2026 mennessä. Tutkimusaineistoni sisältää taiteellisen osion eli Produktion ja sen pohjalta tehdyn kirjallisen osion, jotka ovat laajuudeltaan jakautuneet puoliksi pro gradu tutkielmassani. Taiteellinen osuus sisältää videoteoksen *Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – punelma Karjalan evakkomatkoista* ja avoimen kutsuvierasnäytöksen (2025). Taiteellinen materiaali toimii koko tutkimuksen runkona. Videoteos on itsenäinen kokonaisuus ilman kirjallista osiota ja sen voi nähdä taiteellisen tutkimukseni kiteytettyinä tutkimustuloksina. Videoteos muodostaa samalla tutkimukseni aineiston ja toimii analyysin kohteena.

Minulla on motiivi tutkimuksen tekemiseen. Varto toteaa, että yksi tutkijan työn peruslähtökohdista on tarve todistaa tutkimuksensa avulla jotakin⁵. Minulla on tarve koetella uskomuksiani taiteellisen tutkimuksen tekemisessä, kuvata prosessia huolella ja näyttää sekä ilmaista se uudella tavalla käsittäkseni rajapintaa tasokkaasta taiteellisesta tutkimuksesta. Olen jatkuvasti peilannut ja havainnoinut oman taiteellisen Produktion etenemistä ja sen yhteensopivuutta taiteellisen tekemisen prosessin perusteisiin. Hannula ja kollegoiden taiteellisen tutkimuksen selkärankana havainnollistettu kaavio on toiminut pohjana taiteellisen tutkimuksen prosessin havainnollistajana ja vertailukohtana rinnakkain oman prosessin kanssa⁶. Koettelen taiteellisen tutkimuksen teoriaa ja haluan nähdä, voiko yksilön tekemästä työstä saada irti jotain yleishyödyllistä.

Varto muistuttaa taiteen kautta tutkimisen olevan alanaan vasta kolmenkymppin korvilla ja sen määrittelyn vaihtelevan tutkijoiden teoreettisista tulokulmista ja tutkimusmenetelmän lähtökohdista käsin. Taiteellisen tutkimuksen avulla pyrin ymmärtämään tiedon ja taidon muodostumista. Taiteellisen tutkimuksen tavoitteita on myös kehittää ja havainnoida näitä osialueita, joita voidaan soveltaa muissa tutkimuskäytännöissä. Taiteellinen tutkimus hakee rajojaan taideperustaisen (*arts-based*) tutkimuksen, käytäntöön perustuvan (*practise-based*) ja

⁵ Varto 2017, 24–25.

⁶ Hannula ym. 2014, 18.

käytännön ohjaamien (*practise-led*) tutkimustapojen kanssa.⁷ Lisäksi Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa on paljon käytössä prosessi- ja produktiokeskeinen taideperustainen toimintatutkimus. Edellä mainitut suuntaukset ovat kytköksissä taiteellisen tutkimuksen menetelmien kanssa, mutta eivät sovellu tutkimusmetodeikseni, sillä ne ovat kuvataidekasvatuksen, yhteisöllisen kuvataidekasvatuksen sekä soveltavan taiteen tiedon keräämisen välineitä.⁸

Hotakaisen haastattelussa 2014 Vadén totesi, että taitelijoilta odotetaan lähtökohtaisesti taiteen sanoittamista, taiteella kommunikointia ja taiteen keinoilla osallistumista yhteiskuntaan. Tällöin on luontevaa vastata odotuksiin myös tuottamalla tietoa taiteella eli taiteellisella tutkimuksella.⁹ Tästä on menty jo yli kymmenen vuotta eteenpäin eivätkä odotukset tai tarpeet ole vähentyneet. Ihmisen aistit, kokemukset ja kehollisuus ovat olennaisessa osassa taiteellista tutkimusta. Nämä voi mieltää helposti johdateltaviksi, epäluotettaviksi ja vääristyviksi. Varto muistuttaa, että ihminen kuitenkin elää tässä maailmassa aistiensa avulla ja luo siten omaa kokemusmaailmaansa¹⁰.

Ilman henkilökohtaisuutta tietty kuvaus historian tapahtumista ei taltioidu lainkaan. Mitä enemmän yksilön tarinoita taltioidaan, sitä moniäänisempiä kertomuksia saadaan osaksi kuoroa ja aiheeseen lisää sävyjä. Yksilön taustalla vaikuttaa aina kulttuurinen ja historiallinen viitekehys, kun hän on tekemisissä muiden ihmisten kanssa. McAdamsin mukaan yksilö luo omaa elämänkertaansa identiteetin kautta selventääkseen, miksi on kyseisenlainen ihminen. Yleisesti Identiteetin nähdään peilaavan kehittyvää yhteiskuntaa, sen normistoa ja yleisesti koettuja odotuksia. Hän huomioi, kuinka henkilökohtaiset kertomukset asettuvat näin ollen yhtä arvostettavina historiallisten ja sosiokulttuuristen pääkertomusten kanssa vierekkäin. Tarinat ovat koottuja muistoja, jotka voivat kietoutua yhteen ja kertoa kollektiivisesti koetusta identiteetistä. McAdams muistuttaa, että ihminen on psykososiaalinen kokonaisuus, jonka tarinat muodostavat menneen, nykyisen ja tulevan jatkumon¹¹.

7 Varto 2017, 12–13, 14–15.

8 Huhmarniemi & Jokela 2020, 40–41, 45–48.

9 Hotakainen 2014, 44.

10 Varto 2017, 18–19.

11 McAdams 1988, 99–100.

Pro gradu -tutkielma on mahdollistanut minulle henkilökohtaisen ja intiimin tilan tarkastella perhehistoriaa ja kuvittaa kertomusta sanojen taustalle liikkuen menneen ja nykyhetken rajapinnoilla. Videoteos kokoaa isoäitini omakohtaiset muistinvaraiset säikeet ja laajan historiallisen kontekstin yhtenäiseksi punelmaksi.

1.3 Aiemmin tehdyt tutkimukset, kirjallisuus ja muut lähteet

Narratiivisia taiteellisia tutkimuksia on tehty paljon viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Tutkimuksissa on saatu tuloksia taiteellisin menetelmin 2000-luvun alun jälkeen väitöskirjoina ja akateemisesti harkittuna tietona. Tutkielmani tekovaihe on kestänyt sen verran pitkään, että aloittaessani lukemani aineisto on ollut tuoretta, mutta kerryttänyt nyt jo vuosia päälle. Toisaalta kiinnostavia uusia tutkimuksia on myös tehty viime vuonna, joita en tutkimuksen loppusuoralla ottanut mukaan. Lapin yliopistosta valmistui esimerkiksi Michael Jacobsin väitöskirja *The Weight of the Absence*¹² (2025), joka käsittelee holokaustin pysyviä vaikutuksia ja pohtii menneisyyden visualisointia ja historian syvempää ymmärrystä tässä hetkessä ja tulevaisuuden kannalta.

Merkittävän sysäyksen taiteellisen narratiivisen tutkimuksen maailmaan avasi jo aiemmissa opinnoissa ja tässä tutkielmassa Jaana Erkkilän väitöskirja *Tekijä on toinen: Kuinka kuvallinen dialogi syntyy*¹³ (2012). Kertomuksen ja tarinoiden hahmottamista tukee myös Mari Krappalan, Tarja Pääjoen ja Marjatta Bardyn teos *Taide ja toiseus: syrjästä yhteisöön*¹⁴ (2003). Tuoretta näkökulmaa kohtaamiseen ja tarinoihin antaa Leena Suurpään ja Satu Olkkosen taiteellinen toimintatutkimus *Liikkuva taiteen tieto*¹⁵ (2023) sekä Maiju Loukolan, Mari Mäkirannan ja Jonna Tolosen teos *Figurations of Peripheries Through Arts and Visual Studies: Peripheries in Parallax*¹⁶ (2024).

12 Jacobs 2025.

13 Erkkilä 2012.

14 Krappala ym. 2003.

15 Suurpää & Olkkonen 2023.

16 Loukola ym. 2024.

Taiteellinen tutkimukseni kulminoituu muutamiin ydinteoksiin. Käytän pohdintojeni peilaamiseen ja vertailuun Mika Hannulan, Juha Suorannan ja Tere Vadénin teosta *Artistic Research Methodology: Narrative, Power, and the Public*¹⁷ (2014). Täydennän käsitystä Juha Varton teoksella *Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?*¹⁸ (2017), jota väitöskirjatutkijat käyttävät yhä ajankohtaisena lähteenä viime vuosien aikana tehdyissä taiteellisissa tutkimuksissaan¹⁹. Analyysissä syvennyn 1900-luvulla vaikuttaneen filosofi ja psykologi John Deweyn *Taide kokemuksena*²⁰ (1934/2010) taiteenfilosofian näkemyksiin kertomusten kautta saatuihin tuloksiin. Tuon esille myös toisen vaikuttaneen ajattelijan Hannah Arendtin pohdintaa kertomusten merkityksestä pohjaten teokseen *Vita activa: ihmisenä olemisen ehdot*²¹ (1958/2017).

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielmani pääosassa on taiteellisena tutkimuksena keräämäni aineisto eli videoteos *Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – punelma Karjalan evakkomatkoista*.²² Aineiston pohjalta ja videoteoksen prosessista olen muodostanut visuaalisen kaavion taiteellisen tutkimuksen rakennuspalikoista ja kuvannut prosessin työskentelyn eri vaiheet. Videoteoksesta pohdin esille nousseita havaintoja kertomisen ja kertomusten merkityksistä.

Johdannossa (luku 1) kerron juurisyyt aiheen valinnalle, merkityksellisyydelle ja ajankohtaisuudelle. Perustelen taiteellisen tutkimukseni kiinnittymisen kuvataidekasvatuksen kenttään. Esittelen luvussa taustat, tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä valitun menetelmän, näkökulman ja aineiston. Lisäksi avaan tutkielmani kannalta tärkeimmät käsitteet, keskeisimmän lähdekirjallisuuden ja muut lähteet.

Teorialuvussa (luku 2) avaan Hannulan ja kollegoiden kaaviota, joka käsittelee taiteellisen tutkimuksen käytännön vaiheita ja julkista osuutta. Kaavio toimii vertailukohtana oman

17 Hannula ym. 2014.

18 Varto 2017.

19 Johanna Tukiainen (2022) viittaa esimerkiksi Juha Varton (2017) teokseen väitöskirjassaan.

20 Dewey 1943/2010.

21 Arendt 1958/2017.

22 Perämäki, *Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista*.

taiteellisen tutkimuksen vaiheiden ja havaintojen tarkastelussa sekä taustana kuvalliselle havainnollistukselleni. Käsittelen lisäksi perhesukupolvea ja narratiivista taiteellista tutkimusta. Pohdin luvussa myös taiteellisen tutkimuksen ja tarinoiden objektiivisuuden haasteita.

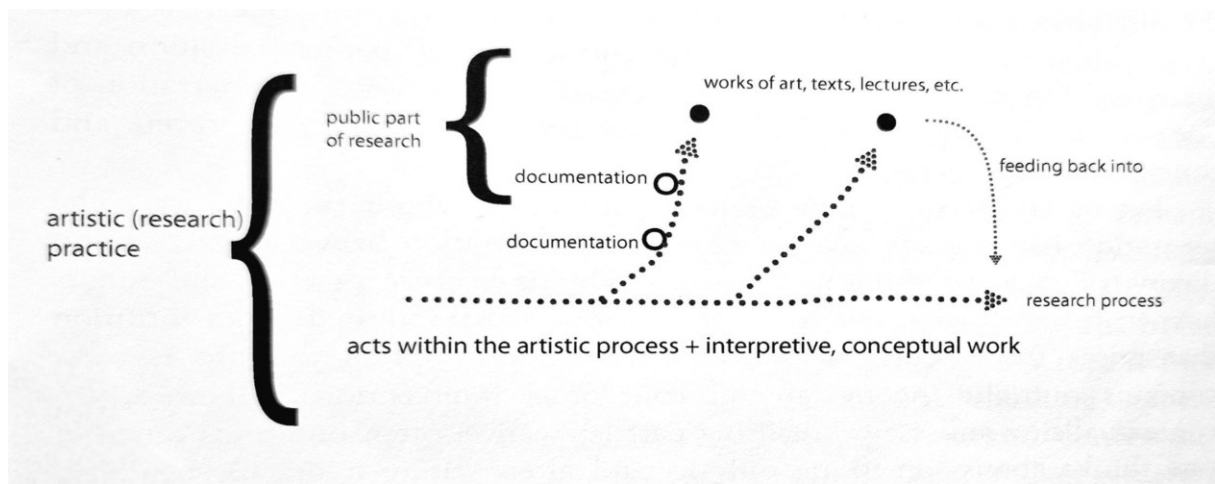
Metodi- ja materiaaliluvussa (Luku 3) esittelen laajan ja useassa osassa kerätyn tutkimusaineistoni sekä produktion vaiheita havainnollistavat kuvalliset kaaviot (kuvat 2 ja 3). Kuvalliset kaaviot näyttävät taiteellisen tutkimuksen rakennuspalikat ja konkreettiset tutkielman tekovaiheet ajanjakson sisällä. Selvitän myös lukijalle, kuinka olen käyttänyt narratiivisen taiteellisen tutkimuksen menetelmää aineiston keruussa, luokittelussa ja analysoinnissa sekä nostan esille erityisesti haastattelun roolin tärkeyttä osana metodia. Perustelen analyysimenetelmän valintaa ja sen soveltamistapaa juuri tähän taiteelliseen tutkimukseen.

Analyysiluvussa (Luku 4) tutkimustulokset jakautuvat kahden tutkimuskysymyksen mukaisesti eri osioihin. Ensin pohdin taiteellisen tutkimuksen tärkeimpiä piirteitä tekijälleen ja teen nostoja yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista, joita on esiintynyt omassa taiteellisessa prosessissa verrattuna Hannulan ja kollegoiden kaavion pohjaan. Johtopäätökset sisältävät osion kokemuksestani tutkielman sakkaamisesta ja haasteista tulosten saamisessa. Toisena keskityn sanallisen ja kuvallisen kertomuksen merkitykseen ihmiselle ja videoteoksesta esille nousseisiin teemoihin. Pohdinta nivoo nämä ajatukset vielä kerran yhteen.

2. Taiteellisen tutkimuksen prosessin teorian esittely

2.1 Taiteellisen tutkimuksen selkäranka -kaavion periaatteet

Hannula ja kollegat esittelevät kaavion muodossa taiteellisen tutkimuksen selkärangan, joka sisältää taiteellisen tutkimuksen käytännön vaiheet ja tutkimuksen julkisen osion (Kuva 1).²³ Kaavion on tarkoitus havainnollistaa usein epäselväksi ja ymmärrykseltään alkutekijöihinsä jäävää taiteellisen prosessin etenemistä. Taiteellisen tutkimuksen prosessin vaiheet on tuotu esille syystä: tutkimuksessa on tärkeä nojata johonkin välttääkseen kaatumista mihin tahansa. Tutkija tarvitsee tiettyjä perusteita ja käytänteitä, joita käyttää hyödyksi luoviessaan taiteellisen tutkimuksen epäselvällä kentällä ja vakiinnuttaakseen tieteen järjestystä. Tekijät painottavat, kuinka taiteellinen tutkimus on kuitenkin aina avointa eikä sitä saa jäykistää kahlitsemalla käytäntöjä.²⁴ Kyseessä on yksinkertaistus (kuva 1), jossa taiteellisen tutkimuksen tekijän toimintaa kuvaavien palikoiden paikkoja voi vaihdella, vähentää ja lisätä. Sisällön yksittäisiä osia ei voi kuitenkaan kokonaan poistaa, sillä laadukkaan taiteellisen tutkimuksen kriteerit jäävät muuten täyttymättä.

Kuva 1. Mirjami Perämäki: Kaavio taiteellisen tutkimuksen käytännön vaiheista ja julkisesta osuudesta (Hannula, ym. 2014, 18).

²³ Hannula ym. 2014, 18.

²⁴ Hannula, ym. 2014, 15.

Kaavio havainnollistaa kokonaisuuden rajaavalla aaltosulkeella ({}) taiteellisen tutkimuksen prosessin sitoutuvan tutkimuksen olosuhteisiin. Aaltosulkeen rajausvalinta korostaa prosessin tapahtuvan kaikkien taiteellisen käytännön ja harjoitteen sisällä. Lineaarinen pistenuoli etenee vaakatasossa vasemmalta oikealle ja kuvaa konkreettisia tekoja taiteellisessa prosessissa ja työn aikana tehtävää tulkintaa sekä taiteellisen tekemisen käsitteellistämistä (→→).

Samalla vasemmalta oikealle etenevä nuoli kuvastaa länsimaisen lukusuunnan mukaisesti työn etenemistä, jonka aikana taiteellinen tutkimus valmistuu. Hannula ja kollegoiden mukaan taiteellinen prosessi on tutkimusta, jossa se alkaa ja palaa lopputuloksena samaan kehykseen, kuten kaaviossa kuvattu etenevä vaakanuoli, nousevat pistenuolet ja laskeva pistenuoli tekevät. Tekijät kutsuvat näitä pistenuolia ketjuksi, jossa yksittäinen helmi kuvastaa tutkijan tekoa, joka asettuu osaksi helminauhaa.²⁵

Tarkemmassa tarkastelussa kaavion vaakanuolen ketjusta nousevat kaksi pistenuolta havainnollistavat taiteellista toimintaa, esimerkiksi maalaamista (kuva 1). Taiteen tekijä liikkuu tällöin tutkimuksessa sisäisen ja ulkoisen toimijuutensa välillä, sillä hän keskittyy maalaamiseen, mutta myös tarkastelee työskentelyään ja ajatuksiaan sekä taltioi niitä. Taiteen tekeminen sisältää tekijän hiljaista tietoa ja taitoa, jonka konkreettista havainnointia ja dokumentaatiota kaaviossa kuvataan ääriviivaisilla ympyröillä (○) nousevan pistenuolen varrella. Nuolen kärki osoittaa umpinaista tummennettua ympyrää (●), jotka havainnollistavat, esimerkiksi taideteoksen, tekstien tai muuta produktion valmista tuotosta.

Kaaviossa pienempi aaltosulku isomman sisällä osoittaa tutkimuksen julkista osaa ja sulkee sisälleen osittain taiteen tekemisen nousevat pistenuolet, toisen dokumentaation ympyröistä ja molemmat valmiit tuotoksen mustat ympyrät (kuva 1). Hannula ja kollegoiden mukaan suurin osa tästä työstä, kuten tutkijan työstä ylipäättään on yksityistä ja se jää tekijän ja hänen ohjaajiensa väliseksi. He painottavat, että pienempää julkista osaa ei sää vähätellä, sillä se mahdollistaa muille pääsyn tietoihin. Tutkimuksen julkinen osa pitää huolen, että taiteellinen tutkimus on läpinäkyvää ja avointa tieteellistä tutkimusta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että

25 Hannula ym. 2014, 18–19.

taiteen tekijän tulee esittää dokumentaatiota ja taiteellista produktiota osana tutkimusta ja tuoda valmis teos tai teokset ja sen pohjalta kirjoitettu osuus ihmisten saataville.²⁶

Hannula ja kollegat muistuttavat, että kaikkea kerättyä dokumentaatiota ei tarvitse avata tutkimuksessa, mutta siitä on tarpeellista tehdä läpileikkaus, joka havainnollistaa ja perustelee tutkimuksessa tehdyt tulkinnat ja valinnat²⁷. Tutkielmassani ei ole mahdollisuutta tai tarpeen esitellä kaikkea kerättyä materiaalia, sillä se toisi vain toistoa ja pitkittäisi tekstiosuuden. Kaavio (kuva 1) havainnollistaa kahdella ylösnousevalla pistenuolella, kuinka taiteellinen produktio voi sisältää useamman taiteen tekovaiheen, sen dokumentointia eri suhteessa ja teosten määrän vaihtelua. Taiteellisen tutkimuksen yksilöllinen luonne määrittää taiteellisen tekemisen, dokumentaation tarpeen ja valmiiden teosten määrää. Hannula ja kollegoiden mukaan valmiit teokset ja dokumentaatio eivät ole irrallisia osia prosessissa, vaan ne ruokkivat, ylläpitävät, hoivaavat sekä mahdollisesti kyseenalaistavat ja horjuttavat sitä²⁸. Tarkasti katsottuna (kuva 1) pistenuolet eivät ole täysin yhtenäisessä linjassa, suoraviivaisia tai identtisiä: se kuvastaa hienovaraista taiteellisen työskentelyn yksilöllistä luonnetta ja antaa liikkumavaraa erilaisissa prosesseissa, vaikka yleiskaava on sama. Kuva jättää myös ulkopuolelleen tutkimuksen tekstiosuuden, jonka tutkijat tuovat esille: taiteellisen tutkimuksen tekijä väittelee taiteellisessa tuotoksessa muodostuneiden näkemysten puolesta huomioiden kontekstin, perinteet ja niiden tulkinnan²⁹.

2.2 Sukupolven käsitteen avaaminen ja pohdintaa perhesukupolvesta

Sukupolven käsitteen avaaminen on oleellista, sillä tutkielmassa on kyse kahden eri sukupolven välisestä narratiivisesta dialogista. Sukupolvi on kuitenkin monimutkainen käsite, jonka määritelmät riippuvat vahvasti tutkimussuunnasta. Tutkielmani tapauksessa riittää ymmärrys sen käsitteestä. Kyseessä on yksittäisen perhesukupolven välinen selkeä ketju, joka keskittyy henkilökohtaisiin väleihin: tutkielman päähuomio on 1950- ja 2020-luvulla aikuistuneiden

26 Hannula ym. 2014, 15, 19.

27 Sama.

28 Sama.

29 Sama.

isovanhemman ja lapsenlapsen välisessä suhteessa.³⁰ Pidän määritelmän yksinkertaisena, sillä tietoa ei voi yleistää suoraan koskemaan muita ihmisiä.

Tilastokeskus käyttää sukupolven mittarina tietyn ajanjakson sisällä syntyneiden ihmisten määrää. Väestötieteessä sukupolven pituutta kuvaa synnyttäneiden naisten keski-ikä. Tänä päivänä Suomessa sukupolven pituus on noin 30 vuotta.³¹ Saman sukupolven ihmiset muodostavat tietyn ikäryhmän joukon, jotka jakavat saman syntymän ja kasvamisen ajanjakson. Sarpila huomauttaa, kuinka arkikielessä ja julkisuudessa käytetty sana sukupolvi viittaa ihmisten näkemykseen, jossa saman ajanjakson sisällä syntyneet ihmiset muodostaisivat automaattisesti yhtenäisen ryhmän³². Näin asia ei kuitenkaan käytännössä ole, sillä sukupolvi koostuu ihmisistä, joilla on erilaiset taustat ja henkilökohtaiset kokemukset elämänsä aikana koetuista tapahtumista.

Sarpila korostaa urauurtavan ajattelijan Karl Mannheimin (1952) perusteita, jonka mukaan kuuluminen sukupolveen vaatii merkittäviä käsitteitä, ajatuksia ja elämäkokemuksia, jotka sukupolvi jakaa keskenään. Joukossa voi olla myös yksilöitä, joilla on voimakkaita vastakkaisia reaktiota jaettuun kokemukseen.³³ Sukupolvi ei ole kasvoton massa ihmisiä, vaan se pitää sisällään yksilöitä. Kuuluminen osaksi jotakin on jaettava kokemus, jota pelkkä syntymäajankohta ei muodosta. Sukupolvella on omat historialliset, yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja kulttuuriset kokemukset ajanjaksolta, jota toiset sukupolvet eivät ole eläneet. Puhun näin ollen taiteellisessa tutkimuksessa sukupolvesta käsitteenä myös kyseiset taustat huomioiden.

Sukupolvet elävät vuorovaikutuksessa keskenään., jolloin eri sukupolvikokemuksia jaetaan yksilön ja yhteisön tasolla. Hatton-Yeo painottaa yhteiskunnan kehityksen kannalta vuorovaikutuksen tärkeyttä: sukupolvet voivat jakaa kokemuksiaan ja oppia toisiltaan, jolloin on mahdollisuus parempaan ymmärrykseen ja yhteistyöhön. Eri sukupolvilla on omia erityispiirteitä, jotka näkyvät heidän arvoissaan, käyttäytymisessä ja elämänvalinnoissa. Joukkoajattelu on yksi perustelu tuoda yksilön ääntä esille taiteellisen tutkimuksen keinoin:

30 Tilastokeskus, 7 väestöteoria.

31 Sama.

32 Sarpila 2012, 14–15.

33 Sarpila 2012, 14–15.

henkilökohtainen ääni mahdollistaa vivahteita.³⁴ Sukupolvikokemukset muodostuvat yksilöiden tarinoista, joihin toiset voivat peilata omaa elämäänsä.

2.3 Narratiivisen taiteellisen tutkimuksen teoriapohja

Käytän tutkimuksessani metodina narratiivista taiteellista tutkimusta. Tutkijat esittelevät empiirisen narratiivisen tutkimuksen olevan subjektiivisen tutkimuksen väline, jolla voidaan tutkia narratiivisen identiteetin tarinoita. Ihmisajasta käytetään nimitystä ”homo narrans”, joka korostaa ihmisen piirrettä kertojana. Ihmiselle on kehittynyt evoluutiossa erityinen ominaisuus muodostaa tarinoita, joiden avulla ymmärrämme tapahtumia, kokemuksia, aikeita ja erityisesti itseämme.³⁵ Sava ja Katainen avaavat narratiivisuuden käsitteen tulevan latinan kielestä, jossa substantiivi *narratio* kuvaa kertomusta ja verbi *narrate* kertomista. Yleisesti suomen kielessä käytetään narratiivin tilalla sanaa tarinallisuus, vaikka se ei alan tutkijoiden mukaan ole synonyyminä täysin vastaava.³⁶ Tutkielmani tapauksessa termi tarinallisuus kuvaa taiteellisen tutkimuksen luonnetta hyvin ja antaa työlle yleistajuisemman merkityksen. Valitsemassani metodissa narratiivi eli tarinallisuus viittaa sekä sanallistettuun että kuvitettuun tarinaan.

Myllylä ja Tolonen kuvaavat kertomuksia ihmisen tietoisuuden piirteenä, jolla järkevöittää ja yhtenäistää käsityksiä todellisuudesta ja tulkita tulevaa.³⁷ Dudekin mukaan tarinoita jaetaan kulttuurista käsin toisten ihmisten kanssa viihdyttämään sekä välittämään tietoja ja arvoja.³⁸ Krappala, Pääjoki ja Bardy pohtivat erityisesti syrjäytymisen ja taiteen suhdetta kerrottujen tarinoiden kautta ja osana elämää. Tarinoissa oleellista on niiden luonne, joka tekee niistä kerrallisia, vaihtuvia ja väliaikaisia sekä tarinan rakenteet, jotka voivat olla ristiriidassa keskenään. Tarinat koostuvat kuvitelluista ja todellisista osista, joita voi verrata lapsen leikkiin. Tarinallisuus mahdollistaa itsensä ymmärtämisen, jossa muistojen ja uusien näkökulmien kautta muodostuu uusia tapoja hahmottaa itsensä, kohdata toisia ja rakentaa yhteisöä³⁹.

34 Hatton-Yeo 2000 1, 54–55.

35 Dudek 2016, 227.

36 Sava & Katainen 2004, 24, 38.

37 Myllylä 2022; Myllylä & Tolonen 2024, 99.

38 Dudek 2016, 227.

39 Krappala ym. 2003, 7.

Sava ja Katainen tuovat esille, kuinka ihminen tekee valintoja, mitä jakaa kertoessaan ja mitä jättää mainitsematta. Kertomus, joka pohjaa ihmisen identiteettiin on aina omaelämäkerrallinen ja sisältää performatiivisia piirteitä, jolloin sen arviointi ulkoisten tosiasioiden perusteella on turha.⁴⁰ Olkkonen ja Suurpää tuovat taiteellisessa toimintatutkimuksessa esille yhteiskuntaan juurtuneita käsityksiä. Kuten Olkkosen ja Suurpään tutkimuksessa tässäkin tapauksessa kertojan ei tarvitse todistella tai tarkistaa faktoja, vaan hän saa muistella, miten itse on ajan ja paikan lapsena käsittänyt. Kyseessä on heidän mukaansa kertojan omakohtaisia, oikeita ja oikeutettuja kokemuksia. Kertojalla on turvallisuuden tunne, jolloin hänellä on vapaus paljastaa näkyväksi ja piilottaa haluamansa. Raportoinnin jäädessä pois, esitys saavuttaa paremmin toden tunnun ja herkistymisen eletyn äärellä. Olkkosen ja Suurpään tutkimus ei anna valmiita selityksiä tai tulkintoja, mutta sillä on haasteensa ylittävää sanottavaa jo itsessään.⁴¹

Berryman selventää omaelämäkerronnallisuuden sisältävän totuuksia ja kuvitelmia, joista osa tiedosta on yksityistä ja osa yhteisesti koettuja.⁴² Sava ja Kataisen mukaan ihminen kuvailee ja tulkitsee maailmaa mielessään osana sosiaalista ja kulttuurista vuorovaikutusta. Ihmisellä ei ole yhtä totuutta elämästään, vaan sitä voi aina tarkastella eri näkökulmista, jolloin alkuperäistä yleistä totuutta ei ole. Itseymmärrys ja maailmankatsomus rakentuu ja välittyy tarinoissa, joita itse kerromme ja kuulemme toisilta⁴³. Tutkimuksessani on sanallisen ja kuvallisen dialogin välisyyttä, jossa isoäitini kerronta kohtaa tarinoiden pohjalta tekemäni kuvituksen ja kulkee yhdessä videon muodossa. Tarkastelen isoäitini kokemuksia kuvittelemalla tapahtumat esitettävään muotoon tämän päivän perspektiivistä.

Olkkonen ja Suurpää tuo nuorten kanssa tekemässään toimintatutkimuksessa esille, kuinka luottamuksen muodostaminen on välttämätöntä eri sukupolvien välillä, jotta vertaistieto voi tulla näkyväksi, liikkua, kuulua ja vaikuttaa. Sukupolvien välisessä vuoropuhelussa on aina jännitettä, kun on kyse nuorista ja aikuisista, sillä asiantuntijat ja aikuiset ovat tutkimustulosten vastaanottajia⁴⁴. Vastaavasti tässä tutkielmassa on tärkeä huomioida sukupolvien välisyys, sillä kyseessä on ikäihmisen ja lapsenlapsen yhteistyö ja vastaanottajan ikää ei ole rajattu. Jännitettä

40 Sava & Katainen 2004, 26.

41 Olkkonen & Suurpää 2023, 22–23.

42 Berryman, 1999.

43 Sava & Katainen 2004, 24–26.

44 Olkkonen & Suurpää 2023, 22–24.

vähentää kuitenkin isoäidin ja minun läheinen luottamussuhteemme, jonka osaksi on kuulunut tarinoiden jakaminen ja kuuntelu molemmin puolin.

Pelkkä isoäitini narratiiviin keskittyvä tutkimus jättäisi visuaalisuuden ja kahden sukupolven dialogisuuden huomiotta. Erkkilä tuo esille, kuinka valtaosa kulttuurin tutkimuksen analyyseistä visuaalisten teosten kohdalla keskittyy tarkastelemaan kieltä ja sen semioottisia merkityksiä. Hänen mukaansa kirjoitetun kielen koulutus ja visuaalisen kulttuurin koulutus tuottavat erilaisia pätevyyskäsitteitä, eivätkä kielen mallit sellaisenaan sovellu visuaalisen kulttuurin analysointiin. Visuaalisen koulutuksen hankkineet ja sitä työtä tehneet ovat kyseisen alan asiantuntijoita ja päteviä kehittämään visuaalisen kulttuurin tutkimiseen soveltuvia metodeja ja analyysimalleja. Erkkilä huomauttaa, kuinka jokainen taiteellinen tutkimus ei tähtää metodin kehittämiseen, mutta osana taiteellista prosessia syntyy aina ehdotus uudesta tavasta tutkia visuaalisen kulttuurin kentällä.⁴⁵

Sava ja Katainen korostavat taiteen avulla välitettävien tarinoiden olevan omassa roolissaan, sillä ihmisen elämä ei jäsenny itsestään tiedoksi, vaan siihen liittyy aina ymmärrys, joka syntyy muiden kertomien tarinoiden kautta ja oman tarinan jakamisesta toisille.⁴⁶ Olkkonen ja Suurpää korostavat, kuinka taiteen kautta kerättävissä tiedossa ei ole välttämättä arvokkainta sanottu asiaa, vaan se, mitä jätetään kertomatta. Taiteen liikkuva tieto on näin ollen kokonaisvaltaista: se on kuvitteellinen nyökkäys tarinankertojan, sen esittäjän ja katsojan välillä. Tietämistä ja eietämistä sisältävä dialogi kantaa yhteisvastuuta ja tarjoaa mahdollisuuden muutokselle kovan vastakkainasettelun sijasta.⁴⁷ Kuvitukseni on tarkoitus tukea isoäidin tarinaa viemättä kerronnasta huomiota pois ja tarjota kokijalle useamman aistin ulottuvuudet tarinan käsittelyyn.

Murray muistuttaa, kuinka välineestä riippumatta kerronnallisuus ja kertomus luovat kuvitteellisen kokemuksen, johon voi eläytyä ja uppoutua. Murray toteaa ja erittelee onnistuneesti tapahtumiin pohjaavan tarinan luonnetta: *Hyvä tarina herättää henkiin kuulijan tai katsojan syvimmit pelot ja toiveet, sillä se toimii toden ja kuvittelun maagisella raja-alueella.* (oma suomennos)⁴⁸. Sukupolvien välisessä taiteellisessa toiminnassa näyttäytyy

45 Erkkilä 2012, 34–35.

46 Sava & Katainen 2004, 25.

47 Olkkonen & Suurpää 2023, 24.

48 Murray 2017, 106, 125.

omakohtainen tarinallisuus ja siitä esille kumpuavat teemat. Savan mukaan taiteellinen toiminta välittääkin tietoa kuulumisen ja kuulumattomuuden mekanismeista ja ilmenemisestä. Taiteellinen tutkiminen antaa tilaisuuden erilaisille teoreettisille näkökulmille ja niiden yhdistelyyn, jolloin henkilökohtaisten kokemusten vertailu ja tulkinta on mahdollista. Taide mahdollistaa toisen kohtaamisen erilaisuudessa, jolloin vaikeita asioita voi samaan aikaan etäännyttää ja tuoda lähelle.⁴⁹

2.4 Taiteellisen tutkimuksen ja tarinoiden objektiivisuuden haasteet

Objektiivisuus on tutkimuksessa avainasemassa ja pakollista uskottavuuden kannalta. Olen pohtinut objektiivisuuden horjumista jo aloittaessani tutkielmaa, sillä tekijänä tietoni ja taitoni sekä taiteellisen tekemiseni laatu ovat syynissä. Tulokulmani pedagogiikkaa painottavasta koulutuksesta voi nähdä heikkoutena ylipäättään tehdä taiteellista tutkimusta. Tähän päälle lisätään tutkimuksen muoto, jossa kehollisuus, aistit ja tuntemisen kautta ajattelu tehdessä ovat oleellisessa osassa, mikä saa asiaan vannoutumattoman pyöräyttämään silmiään. Lopuksi vielä kerrostetaan tutkimuksen metodivalinnoilla, joissa on riskit haastattelutilanteeseen vaikuttamisesta, muistin häilyvyydestä ja tarinoiden muuntumisesta. Koko komeus koristellaan epävarmuudella ja tarpeella vähätellä jokaiselle, mitä teen tutkielmanani.

Varto huomauttaa, kuinka tutkimuksessa tulee pyrkiä tiedon läpinäkyvyyteen ja objektiivisuuteen, mutta ei saa unohtaa, että tutkimusta tekee silti yksilö, jonka oivallukset, erehdykset ja taito yhdistää jo aiemmin kokeiltuun, ovat olennaisessa osassa tiedon tuottamista. Tämä tiedon tuottaminen tulee kytkeä yleiseen ympärillä käytävään keskusteluun ja jo tehtyyn tutkimukseen. Varton mukaan tekijän taitojen tulee olla ammattimaista ja laadukasta, jotta niitä voidaan arvioida tutkimuksena.⁵⁰ Maisterivaiheen opiskelijan uskottavuutta taiteen tekijänä ja taiteella tutkijana voi kyseenalaistaa, sillä kyse on ei ammattilaisen harjoittelusta. Olen opinnoissa suorittanut taiteen sivuaineen opinnot, perustanut taiteilijaryhmän, pitänyt opintojen ohessa ryhmänäyttelyitä, päässyt kokelasjäseneksi Jyväskylän taiteilijaseuraan, tehnyt

49 Krappala ym. 2003, 7–9.

50 Varto 2017, 12–14, 22.

taiteelleni nettisivut⁵¹ ja viimeisimpänä liittynyt osaksi Taidesaaren taideyhdistystä. Olen ollut jatkuvasti aktiivinen taiteen tekijänä sekä vahvistanut näin ollen taiteilijaidentiteettiäni.

Kuvataidekasvattajana pohjaan lähtökohtaisesti koulutukseltani erilaiseen tulokulmaan verrattuna taideyliopistoissa tehtäviin opinnäytetöihin ja esimerkiksi itse tutkielman tekstiosuuden suhde teokseen on vaatimuksiltaan laajempi⁵². Varto korostaa taiteellisen tutkimuksen olevan aina akateemista tutkimusta, joka tehdään taideyliopistoissa. Kyseessä on laadullisen tutkimuksen haara. Taiteellinen tutkimus pohjaa taiteelliseen toimintaan, jossa tekijän tieto ja taito ovat olennaisessa osassa. Prosessissa tekijän tieto ja taito pyritään kuvaamaan tai sanoittamaan ymmärrettävään muotoon.⁵³ Voidakseen tehdä taiteellista tutkimusta on sitä tärkeä saada harjoitella. Yliopiston tehtäväksi jää ohjaamiseni ja arvioida taiteellisen tutkielmani laadukkuutta. Olisi sääli jättää kuvataidekasvatuksen tulokulma taiteellisen tutkimuksen kentältä ulos.

Pohdin, kuinka objektiivista taiteellinen tutkimus ylipäätään voi olla. Varton mukaan tutkimusta ohjaavat tottumus ja yhteisesti hyväksytyt tavat.⁵⁴ Nuorena alana taiteellinen tutkimus on jatkuvassa muutostilassa ja sinkoilee useisiin suuntiin, sillä käytänteet eivät voi olla vielä vakiintuneita.⁵⁵ Varto korostaa, kuinka opinnäytetyöt vaativat vielä perustaitojen harjoittelua ja vakiintuneiden mallien käyttöä, mikä omalla tavallaan rajoittaa tutkimuksen vapautta, kokeilullisuutta ja uuden löytämistä.⁵⁶ Toisaalta Hannula ja kollegat muistuttavat, kuinka kaiken taiteellisen tutkimuksen taustalla vaikuttaa instituutio, joka pitää huolta organisaatiosta sisältä päin. Tutkimuksista voi puhua kehityksenä, mutta kyseessä on silti jatkuvat, itsetutkiskelevat, kriittiset ja luovat prosessit.⁵⁷

Ihmisillä on pinttynet käsitykset kehon ja aistien kyvystä vääristää järkiperaisä ratkaisuja ja nähdä aistit ja tunteet heikkoutena. Dewey muistuttaa, kuinka elämä sisältää paljon yhdentekevyyttä ihmiselle, vastarintaa ja ristiriitaa. Jos ihminen on avoin avartamaan aistien kautta nauttien ja kokien, voi hän löytää merkityksellisyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta

51 Perämäki, *Isoäidin kertomaa lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista*.

52 Kuvataideakatemia – Taideyliopisto, 2025.

53 Varto 2017, 12–14, 22.

54 Varto 2017, 16.

55 Varto 2017, 12–13.

56 Varto 2017, 22–23.

57 Hannula ym. 2014, 14.

elämäänsä. Tällöin ihminen ei käperry sisäänpäin ja mukaudu, vaan suuntaa huomionsa ulospäin aistien kautta. Dewey muistuttaa, kuinka aistit on nähty kautta historian kehon toimintoina, jotka ovat irrallisia järjestä ja alempiarvoisia tapoja käsittää maailmaa.⁵⁸ Emme ole ihmisinä vakuumpakattuja tieteen tekijöinä ja vaikka olisimme, niin silti aistit, kokemukset ja kehollisuus olisivat läsnä tyhjiössäkin. Kokonaan ilman aisteja on vaikea kuvitella havaintojen syntymistä, ajattelun olevan irrallisuudessaan mahdollista tai ihmisen löytävän ylipäättään syytä elää. Aistit ovat isossa osassa mielekästä elämää. Tutkijana näen tehtäväkseni myöntää kehollisuuden ja aistien olemassaolon ja hyödyntää niitä erityisesti tutkimuksessa, jotta se on uskottavaa ja paljastaa itsensä.

Seuraava horjuttava tekijä osana tutkielmaa ovat tarinat, jotka koostuvat muistoista. Mcadamsin mukaan muistot muuntuvat ajan kanssa, haalistuvat ja voivat vääristyä. Vanhempien ja muiden kokeneempien ihmisten kertomukset vaikuttavat omista muistoista luotuihin tarinoihin lapsuudesta lähtien sekä muovaavat niitä koko elämän ajan.⁵⁹ Sava ja Katainen huomioivat, kuinka elämäkokemusten sisältö ei ole olennaisessa roolissa oman elämän käsikirjoituksessa, vaan kokemusten saamat sävyt, merkitykset ja niihin liittyvät tunnelataukset⁶⁰. Isoäitini on jatkanut haastattelun jälkeen sodan aikaisten tarinoiden jakamista aina kun näemme. Kertomusten merkitykset ja koetut tunteet säilyvät uudelleen kerrotuissa versiossa. Samasta tapahtumista nousee kuitenkin eri vivahteita esille riippuen jatkokysymysteni näkökulmasta ja isoäitini kyvystä asettua muiden asemaan muistelussa. Dewey ehdottaa kokemuksen olevan osa tunnepitoista havaintoa, joka viimeistelee kokemuksen tekemällä siitä kokonaisen⁶¹.

Tutkielmani, kuten taiteellinen tutkimus ylipäättään ei Varton mukaan pyri erottamaan mekaanisin keinoin valhetta objektiivisesta totuudesta. Kyse on käytänteistä, jotka nivoutuvat yhteen tutkijan työn ja oman elämän kanssa. Tutkimuksen ja elämän yhdistyessä korostuvat ihmisen tarpeet ymmärtää ja saada tietoa.⁶² Narratiivinen taiteellinen tutkimukseni ei ole yleistävä historiikki, joka esittää tosiasiat tarkasti, täyttää menneisyyden aukkoja ja tarkkailee tiukasti sodan aikajanaa. Havittelen valituilla käytänteillä ymmärrystä kyseisenlaisen

58 Dewey 1934/2010, 24.

59 Mcadams 1988, 100.

60 Sava & Katainen 2004, 26.

61 Dewey 1934/2010, 52.

62 Varto 2017 24–25.

tutkimuksen reseptistä, lähelle tulevan kertojan henkilökohtaista näkökulmaa ja mielikuvituksen avulla elävöitettyjä muistoja koettavaksi. Ihmisen muistoissa on kerrottuna mukana ajankuvaa, ripaus asenteita ja pala yksilön kokemaa totuutta, joka mahdollistaa erilaisen kosketuspinnan verrattuna mahdollisimman kliiniseen, yleispätevään ja tietoa tarjoavaan kuvaukseen aiheesta.

Tarinoiden avoimuus ja taiteellisen tutkimuksen henkilökohtaisuus ja ajan kuluminen tehdessä lisäävät epävarmuuttani. Hannulan ja kollegoiden mukaan taiteellisen tutkimuksen julkinen osa altistaa tutkijan kritiikille, pelon ja epäonnistumisen tunteille. Toisaalta avoimuus ja tutkimuksen julkisuus tarjoavat mahdollisuuden tuoda esille tuotteliaita kysymyksiä, löytää kentän ongelmakohtia ja tarjota olosuhteita rajojen työntämiselle.⁶³ Henken ja kollegoiden mukaan taiteellinen tutkimus on oikeastaan sitä, että se keskittyy valmiisiin rakenteisiin, avaa uusia reittejä ja purkaa ne jälleen. He mainitsevat taiteellisen tutkimuksen tekijöiden tuovan esille termin ikuisesta epävarmuudesta, joka korostaa taiteellisen tutkimuksen alkavan aiemmin tehdystä huolimatta aina alusta.⁶⁴ Samansuuntaisia pohdintoja nousi esille päiväkirjassani tutkielman edetessä. Epävarmuuden raastavuus ja oma rajallisuus vahvistivat pelkoja narratiivisen taiteellisen tutkielmani objektiivisuudesta, mikä on kuultavissa pohdinnassani.

Tiedon luominen on aina muuntuva: mitä enemmän tuotan, sitä syvemmälle humpsahdan ja tiedän tietämättömyyteni. Täytyy sietää tilannetta, sillä tieto on jatkuvaa muuttumista. (Päiväkirjamerkintä kevät 2024)

63 Hannula ym. 2014, 19.

64 Henke, ym. 2020, 51.

3. Narratiivinen taiteellinen tutkimus

3.1 Tutkimuksen rakentamisen osat

Pro gradu -tutkielmani taiteellisen tutkimuksen keinot, luokittelu ja analyysi näkyvät valmiissa taiteellisessa tuotoksessani *Isoäidin kertomaa – lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista*⁶⁵ videon muodossa. Materiaalini on ollut runsas ja monivaiheinen: aineisto sisältää nauhoitetut haastattelut, editoidut äänitteet, kertomusten pohjalta elokuvakäsikirjoituksen luonnokset, maalaukset kalvoilla, maalausprosessista taltioidut videot sekä koko prosessin ajalta päiväkirjamerkintöjä. Lisäksi aineiston keruuvaiheeseen kuului videoiden editointi, isoäidin haastattelun jälkeen vierailuilla nousseiden pohdintojen taltiointi päiväkirjaan, raakaversio herättämien kokemusten kirjaaminen ryhmänäyttelyn avajaisista ja valmiin teosnäytöksen jälkeiset tunnelmani.

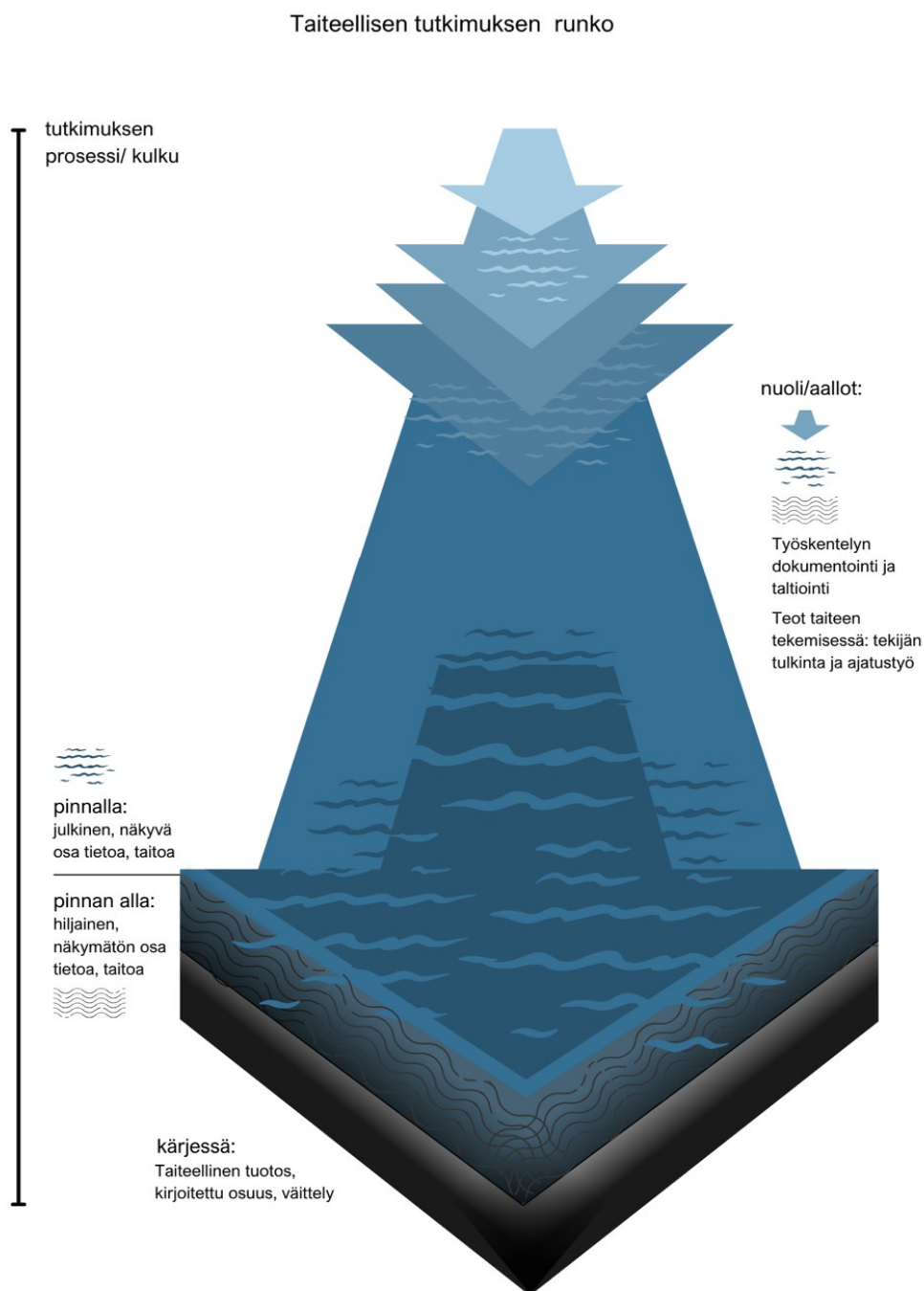
Aineiston keruu ja analysointi on tapahtunut useassa osassa tutkielman kirjoittamisen aikana. Erkkilä kuvaa taiteellista tutkimustaan aineiston keruun osalta siivilöinniksi⁶⁶. Aineiston keruuni muistuttaa vastaavasti rouheaa marjojen poimintaa poimurilla, jonka jälkeen on pitänyt siivota roskia pois, joka vie kauemmin kuin itse keruu on kestänyt. Tästä syystä en painota kaikkia tekemisen vaiheita tasavertaisesti, sillä se ei ole tutkielman pituuden ja sisällön kannalta mielekästä. Esimerkiksi jätän pois syventymisen videon editointivaiheeseen, vaikka se on ollut ajallisesti panostus, sisältänyt luovia valintoja ja määrittänyt lopputulosta. Liikkuvan kuvan editointi ei ole vahvinta osaamisaluetani ja keskityin siinä mekaaniseen tuottamiseen, kun taas tutkielman kysymysten kannalta olennaisemmaksi nousivat haastattelu ja teoksen maalausvaiheet.

Käytän valitusta metodista kuvausta narratiivinen taiteellinen tutkimus, sillä se korostaa parhaiten haastattelun ja kuvan dialogin välistä taiteen ja tutkimuksen suhdetta. Keskityn metodin käytön tärkeimpiin vaiheisiin ja syvennyn valitun näkökulman mukaisesti aineistoon.

⁶⁵ Perämäki, *Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista*.

⁶⁶ Erkkilä 2012, 40.

Seuraavaksi esittelen teorialuvussa Hannulan ja kollegoiden kaavion (kuva 1) pohjalta koostamani taiteellisen prosessin rungon. Kaavioni esittää samat taiteellisen prosessin vaiheet kuin tutkijoiden 2014 julkaisema kaavio, mutta valitsemastani visuaalisesta näkökulmasta (kuva 2). Suunniteltu visuaalinen ilme on riisuttu versio omasta taiteellisesta prosessistani. Kyseessä on visuaalinen ja tulkintani ja symboliikkaa sisältävä käännökseni Hannulan, ja kollegoiden kaaviosta.

Kuva 2. Mirjami Perämäki: Taiteellisen tutkimuksen runko sovellettuna Hannula, Suoranta & Vadén 2014 kaavion (kuva 1) pohjalta.

Selkeyden vuoksi Hannulan ja kollegoiden alkuperäinen kaavio (kuva 1) on läpileikkaus prosessista, jossa kaikki vaiheet näyttävät saman arvoisina. Kaavioni runko (kuva 2) sen sijaan kulkee lukusuunnassa katsojaa kohti, jolloin aloitus jää horisonttiin ja katsojasta kauemmas. Isoimman nuolen kärki korostuu kuvan etualalla katsojaa lähimpänä ja nuolen suunta ohjaa kuvan lukijan katsetta. Havainnollistan valinnoillani, kuinka todellisuudessa vain tutkimuksen tekijä ja häntä ohjaavat henkilöt voivat olla perillä matkan varrella tapahtuvasta. Tutkimukseen tutustuvalla jää tarkasteltavaksi matkaa kuvaava lopputulos, joka on todiste tehdystä työstä.

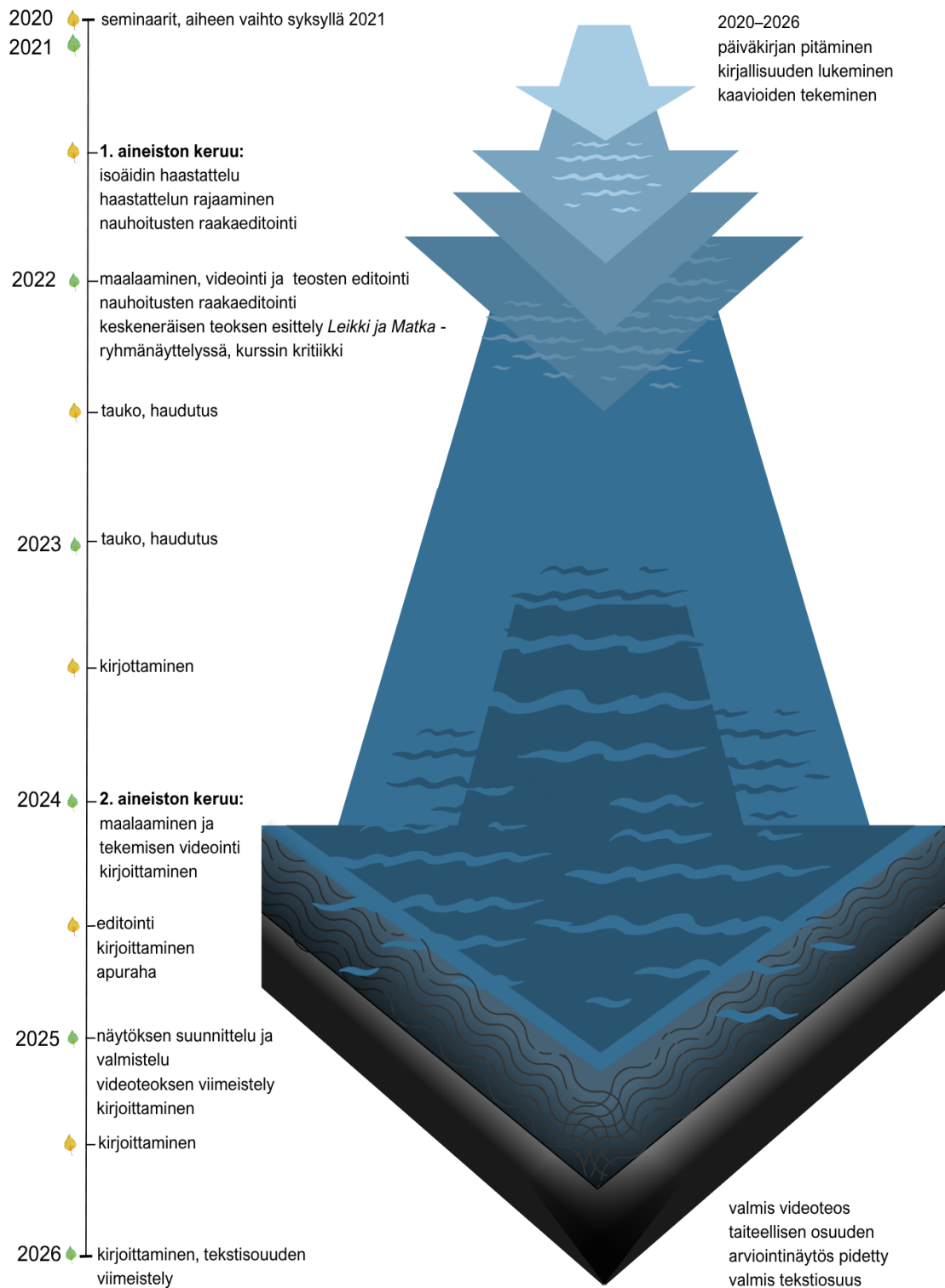
Valmiin tutkimuksen korostaminen kaaviossa esittelee ja tekee näkyväksi vaiheet muille. Katsoja on kuin maaliviivan takana juoksijaa kannustava valmentaja. Juoksijan kulku on nähtävissä, mutta päällimmäisenä siitä jää mieleen hetki, kun juoksija ylittää maaliviivan ja lopputulos on selvillä. Kaaviossa taemmaksi jäävät nuolet tai juoksu matkan varrella eivät kuitenkaan ole maaliviivan ylitystä vähäpätöisempiä merkitykseltään, sillä ne ovat syy lopputulokseen. Maaliviivan ylitys on kuitenkin se, mihin pyritään. Juoksijan lähtöä ja matkan varrella tapahtuneita asioita arvioidaan lopputuloksen pohjalta. Näin käy myös taiteellisessa tutkimuksessa ja sen pohjalta syntyneessä lopullisessa teoksessa tai teoksissa.

Havainnollistan ylhäältä kuvatulla (kuva 2) veden pinnalla taiteellisen tutkimuksen näkyvää osaa. Pinnan alla väreilee tekijän hiljainen eli näkymätön tieto ja taito, joita hän koittaa tehdä tutkimuksessaan näkyväksi. Hiljaisen tiedon ja taidon lisäksi pinnan alle kaaviossa kätkeytyvät tutkimuksen aikana tehdyt teot, joita ei tule yksityiskohtaisesti teoksen katsojalle tai tutkimuksen lukijalle esiteltyä. Pinnan muodoilla eli aalloilla ja nuolien sysäyksillä on myös merkitys. Aallot ja nuolet toimivat konkreettisen työskentelyn havainnollistajana ja tuovat taiteellisessa tutkimuksessa taustalla tehdyt teot esille, kuten taiteen tekemisen ja sen dokumentoinnin sekä tekijän ajatustyön ja tulkinnan. Seuraava kaavioni (kuva 3) sisältää taiteellisen prosessini aikajanan, joka näyttää konkreettiset tekemisen vaiheet taiteellisen tutkimuksen rungon mukaisesti (kuva 2).

3.2 Konkretia – osat teoriaan kiinnitettynä

Olen jakanut pro gradu tutkielman tekovaiheet aikajanelle seminaarien aloittamisesta syksyllä 2020 valmistumiseen keväälle 2026 (kuva 3). Erottelin kuvan lukemisen selkeyden kannalta lukukaudet syksyyn ja kevääseen yliopiston kalenterivuoden mukaisesti: keltainen lehti kuvastaa elokuu–joulukuu väliä ja vihreä lehti tammikuu–heinäkuu ajanjaksoa. Oikealla ylänurkassa on kooste koko kyseisen ajanjakson sisällä tehdyistä vaiheista, kuten päiväkirjanpitämisestä, ja lähdekirjallisuuden lukemisesta. Päiväkirjasta on otteita tekstiosuudessa läpi prosessin leikaten teorialuvusta tuloslukuihin.

Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa –
Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista

Kuva 3. Mirjami Perämäki: *Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista* tutkimuksen runko ja aikajana kuvattuna.

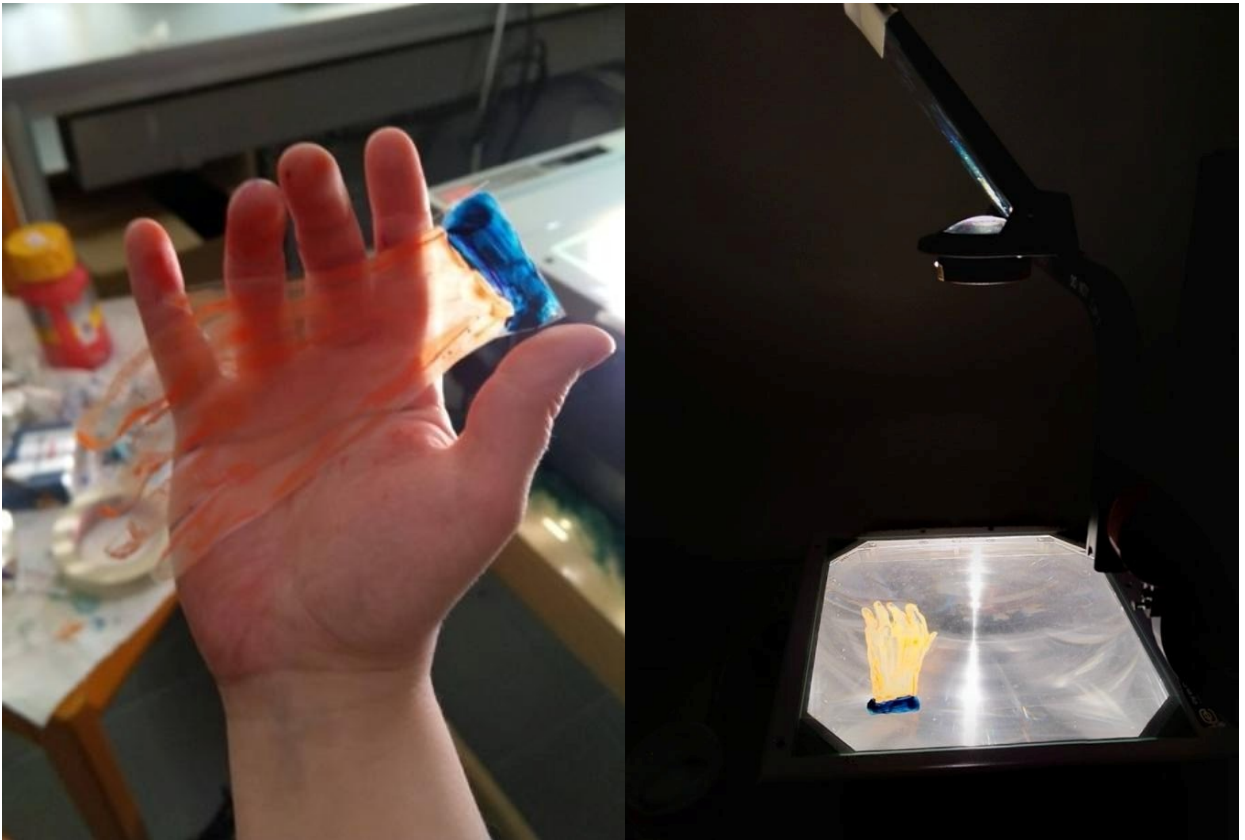
Ensimmäisen maisterivaiheen lukuvuoden 2020–2021 suunnittelin tutkielmaa eri aiheella, josta ehdin tehdä tutkimussuunnitelman ja kirjallisuuskatsauksen. En kuitenkaan ollut tyytyväinen aihevalintaan ja vaihdoin teemaa tehdystä työstä huolimatta. Tekemiseni sai uutta pontta ja lähdin suoraan aineiston ensimmäiseen keruuvaiheeseen ilman selkeitä tutkimuskysymyksiä. Sovin isoäidin kanssa haastattelusta, sen taltioinnista nauhoittamalla ja tarinan käytöstä taiteellisessa työssä ja tutkimuksen tekstiosuudessa. Taltioin haastattelun ZOOM H2n-nauhoittimella. Haastattelin isoäitiä isovanhempieni kotona yökyläilyn lomassa parin vuorokauden aikana syksyllä 2021.

Kuvat 4. ja 5. Mirjami Perämäki: Hetkiä isovanhempien kotoa haastattelupäiviltä.

Syksyllä 2021 alkoi Taidekasvatuksen syventävä taideproduktion kurssi (6 op), joka toimi tukena taiteellisen tutkimuksen edistämiseksi ja ajattelun taltioimiselle (kuva 3). Editoidessani haastattelujen nauhoituksia, ymmärsin materiaalin kasvaneen liian laajaksi ja rajasin taiteellisen osion ensimmäisiin lapsuusmuistoihin. Keväällä 2022 jatkoin aineiston keruuta maalaamalla kuvituksia raakaeditoituihin nauhoituksiin. Luonnostelin elokuvakäsikirjoituksen tarinoiden tueksi, mutta jätin tilaa kokeilulle ja mahdollisuudelle jatkokehittää ideoita tekemisen aikana.

Maalasin akryylillä kalvolle heijastaen samalla maalausjälkeä piirtoheittimellä valkokankaalle hämärässä tilassa. Kuvasin syntyvää maalausjälkeä Nikon D 750 -kameralla ja editoin materiaalit Adobe Premiere Pro -ohjelmalla. Vuorottelin maalauksen ja editoinnin kanssa, jotta pysyin perillä tarvittavan kuvamateriaalin muutoksista ja maalausten määrästä suhteessa nauhoitusten keston. Visuaaliset kaaviot tein Canvan editointiohjelmalla.

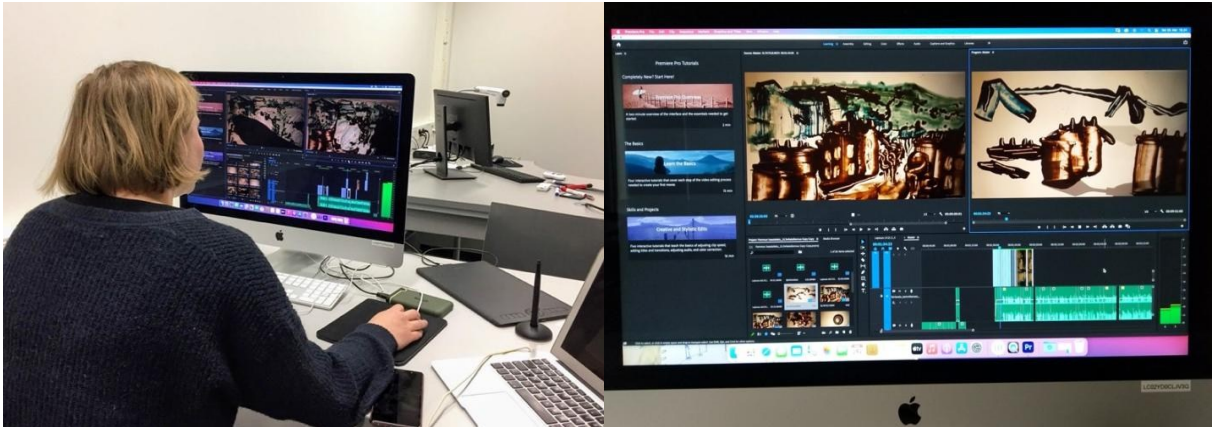
Kuvat 6. ja 7. Mirjami Perämäki: Teokset täytyi maalata piirtoheittimen sivusta, jotta oma varjo ei tule eteen. Katsoin maalausjälkeä, vertasin heijastusta ja vilkuilin kameran kuvausta samanaikaisesti.

Kuva 8. ja 9. Mirjami Perämäki: Maalipintojen paksuudella oli suuri vaikutus heijastuvan kuvan väreihin. Värien sävyt näyttäytyvät heijastettuina myös erilaisina kuin itse maalatulla pinnalla.

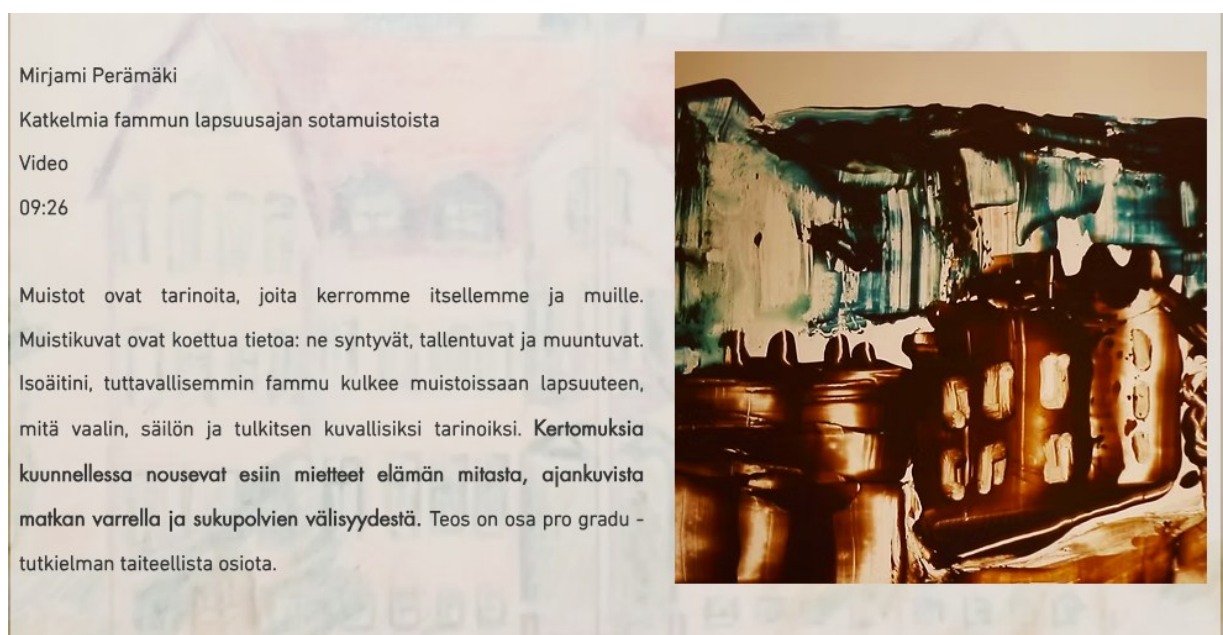

Kuva 10. Mirjami Perämäki: Pidin kuvauspistettä Lapin yliopiston tiloissa Väriopin varastossa. Tilan sai pimennettyä heijastusta varten.

Kuvat 11. ja 12. Venla Sillanpää, Mirjami Perämäki: Kokeilullisuus lisäsi kaikkien osa-alueiden vaativuutta, mutta editointi vei niistä eniten aikaa. Editoinnin tekeminen muiden työvaiheiden kanssa samanaikaisesti auttoi hahmottamaan ajankäyttöä ja hallitsemaan teosta kokonaisuutena.

Aineiston ensimmäinen keruuvaihe päättyi keväällä 2022 Taidekasvatuksen syventävä taideproduktion kurssin *Leikki ja matka* -ryhmänäyttelyyn, jossa esittelin keskeneräisen, raakaleikatun teoksen Galleria Katve I:ssa. Olin käyttänyt kaikki luonnostelemani maalausideat ja antanut tekemiselle kaiken huomioni ja aikani. Teos meni esille isoäidin tarina edellä, mutta kuvitus jäi vaillinaiseksi siihen nähden. Sain kurssin kritiikissä positiivista palautetta, mutta koin teoksen riittämättömäksi. En kyennyt intensiivisen työskentelyjakson jälkeen näkemään, kuinka edistää teosta paremmaksi. Olin haluton jatkamaan taiteellista projektia ja tarvitsin siihen etäisyyttä. Tiesin kesään siirtyessä, että teos vaatisi toisen aineistokeruuvaiheen, jotta voisin saattaa tutkielman valmiiksi.

Kuva 13. Mirjami Perämäki: *Leikki ja Matka* -näyttelyä varten tein katalogitekstin ja otin teoskuvan videolta.

Kuva 14. ja 15. Mirjami Perämäki: Avajaispäivänä *Leikki ja Matka* -näyttelyssä tarjoilin itse tehtyjä karjalanpiirakoita. Tarjoilujen valaistus loi alttarimaista tunnelmaa Galleria Katve I:n näyttelytilaan.

Kaikki voimani on tyhjennetty. Ilmapallo, joka lörpöttää ruttuisena. Tunnen voimakasta häpeää ja samanaikaista kiitollisuutta. Video ei ole valmis, vaikka annoin sille kaikkeni, mihin pystyin. Minulla ei ole sille mitään annettavaa. (Päiväkirjamerkintä kevät 2022)

Syksyllä 2022 jäin yllättäen sairauslomalle kevääseen 2023 saakka, jonka aikana en edistänyt tutkielmaa konkreettisesti. Kuvaan tätä ajanjaksoa kaaviossa (kuva 3) taukona tai tyynenä pintana aaltoilevien tekojen sarjassa. Käytän tauon ohella sanaa haudutus, sillä teos sai tekeytyä ajatuksissa ja sain tarvittavaa etäisyyttä nähdäkseni, mitä haluan siihen tuoda lisää ja mitä korjata. Syksyllä 2023 aloin kirjoittamaan luettua, ymmärrettyä ja jo kerättyä aineistoa. En halunnut tekstiosuuden jäävän yksinään tekemisen loppuun ja taiteelliselle osalle alisteiseksi, vaan sen tukevan myös teoksen jatkamista.

Keväällä 2024 tein toisen aineiston keruuvaiheen, joka piti sisällään intensiivisen kahden viikon maalausjakson. Toteutin maalaamisen ja taltioinnin vastaavasti kuin ensimmäisessä aineiston keruuvaiheessa. Yllätyksekseni kykenin uusiin ideoihin ja luovaan jatkotyöstämiseen, mikä ei tuntunut keväällä 2022 mahdolliselta. Otin maalauksen osaksi rohkeammin mukaan performatiivisuutta ja hyödynsin omien käsien varjoja ja valmiita esineitä, kuten haarukkaa ja

veistä osana maalausta ja kuvaushetkeä. Jatkoin maalaamisen jälkeen kirjoittamista ja editoin valmiin teoksen tammikuuhun 2025 mennessä. Olen nostanut aikajanalla esille apurahahakemuksen Sortavala-säätiölle, jonka myöntämä 2000 e tuki asettui marraskuulle 2024 opintojen loppuun saattamiseksi ja teoksen arvioitavan näytöksen tueksi.

Kuvat 16. ja 17. Mirjami Perämäki: Piirtoheitin loi spottimaisen valon tilaan, joka muistutti elokuvateatterin tai näyttämölävan tunnelmaa. Teoksessa oli mahdollisuuksia venyä videoperformanssin puolelle.

Järjestin avoimen kutsuvierasnäytöksen (kuvat 18, 19) valmiista teoksesta Villa Ranan Blomstedtin salissa Jyväskylässä 11.1.2025. Hoidin tiedotuksen, teostekstit, näyttelytilan varaukset ja tekniset järjestelyt teknikon kanssa. Pidin ennen näytöstä lyhyen puheen yleisölle, jonka jälkeen katsoimme teoksen. Isoäiti katsoi teosnäytöksen ja kiitteli työstä, mutta se mihin hän palaa tavatessamme ja mistä puhumme yhä uudestaan ovat lapsuuden kokemukset, jotka nousivat esille muistelussa. Taiteellisen tutkimuksen kaaviot olen viimeistellyt tekstiosuuden ohella alkaen syksystä 2024 keväälle 2026. Pyrkimyksistä huolimatta suurin urakka tekstin kirjoittamisesta kasautui prosessin loppupuolelle kevääseen 2026 asti.

VILLA RANA TAPHTUMAT TILAVUOKRAAJALLE ESITTELY RAVINTOLA UUTiset RESIDENSSI EN SV IT

LA 11.1. | KLO 16.00-16.30 | BLOMSTEDTIN SALI
Isoäidin kertomaa - lapsenlapsen kuvittamaa: muistoja Karjalan evakkomatkoista
Isoäidin kertomaa - lapsenlapsen kuvittamaa: muistoja Karjalan evakkomatkoista - videoteos on Mirjami Perämäen pro gradu -tutkielman taiteellinen osuus.

[ELOKUVAT]
TI 14.1. | KLO 17.00-19.30 | BLOMSTEDTIN SALI
Kino Aurora: Epäonnistunut tyhjyys (+tekijävierailu)
Keski-Suomen Elokuvakeskus
Kino Auran ohjelmisto keskittyy ajankohtaisiin ja kiinnostaviin uutuuksiin.
★ Tämä soveltuu suomea taitamattomille.

Kuvat 18. ja 19. Venla Sillanpää ja Mirjami Perämäki: Näyttökuvavaajaispuheen tallenteesta Villa Ranassa ja Villa Ranan tapahtumkalenterista verkossa.

Kuva 20. Mirjami Perämäki: Näytöksen teoskuva *Esse itkee*.

Isoäidin kertomaa – lapsenlapsen kuvittamaa: muistoja Karjalan evakkomatkoista -videoteos on Mirjami Perämäen pro gradu -tutkielman taiteellinen osuus. Teos jakaa sukupolvien välisen tilan nykyhetkestä ja menneistä ajoista. Muistot ovat tarinoita, joita kerromme itsellemme ja muille. Muistikuvat ovat koettua tietoa: ne syntyvät, tallentuvat ja muuntuvat. Aika kuluu, mutta sodan teemat ovat ajankohtaisia.

Perämäen isoäiti, tuttavallisemmin fammu kulkee muistoissaan lapsuuteen, jota hänen lapsenlapsensa vaalii, säilöo ja tulkitsee kuvallisesti. Kertomuksissa nousee esille mietteitä elämän mitasta, ajankuvasta lapsen silmin, kodin käsitteestä, suvaitsemattomuudesta ja sodan mielettömyydestä.

Taiteen tekemisessä Perämäki pitää tärkeänä sensitiivisyyttä ja empatiakykyä, mutta ei sulje pois rohkeutta ja oikeutta sanoa. Perämäen työskentelyssä viiva on elävää ja vaihtelevaa: hän nauttii siveltimellä, värikylläisyydellä ja videokuvaamisella leikkittelystä sekä sattumista ja mielen kuvittelusta. Perämäen tekemisessä kokeilullisuuden yhdistyvät suunnitelmallisuus, pitkäjänteinen työskentely ja tarinallisuus.

Perämäki viimeistelee taiteen maisterin opintoja Lapin yliopistossa kuvataidekasvatuksen linjalla.

Maksuton tapahtuma

Ikäraja: 12

Sopii suomea taitamattomille, mutta videoteoksen kieli on suomi ja se ei sisällä tekstityksiä

Teoksen tiedot: 2022–2025, akryyli, piirtoheitin, HD video 10:00, stereo

Kuva 21. Mirjami Perämäki: Teoksen esittelyteksti Villa Ranan Tapahtumakalenterista.

3.3 Narratiivisen haastattelututkimuksen kautta löytyivät puuttuvat osat

Nostan seuraavaksi kaaviosta (kuva 3.) esille tutkimismenetelmät, jotka korostuivat taiteellisen tutkimukseni tärkeimpinä osasina. Avaan erityisesti tutkielman haastattelua, sillä se on isossa osassa koko taiteellista prosessia. Haastattelu toimii tutkielmassa kaiken lähtökohtana ja yhteen kokoajana: se näkyy taiteellisen osuuden teemoissa, kertojajäänä kuvien taustalla ja prosessin innoittajana ja vuoropuhujana. Hannula ja kollegat kannattavat vahvasti haastattelujen tekoa ja heidän toiveensa on, että kaikki tekisivät enemmän ja parempia haastatteluja, jotka olisivat vivahteikkaita ja syväluotaavia. Toisaalta Hannula ja kollegat huomioivat, ettei kukaan voi onneksi haastattelujen suhteen määrätä, sillä menetit ovat työkaluja, joita käyttää ajatteluun ja ajatusten muotoiluun.⁶⁷ Koen haastattelun monipuoliseksi työkaluksi. Miellän haastattelun tutkimuksesta puhuttaessa ensioletuksella viralliseksi ja kankeaksi tapahtumaksi, jossa vastataan valmiiksi harkittuihin kysymyslauseisiin. Todellisuudessa haastatteluja on monenlaisia ja niistä on useita variaatioita, jotka soveltuvat myös lähimmäisen kanssa keskusteluun ja tiedonkeruuseen.

Käytän tutkielmassani soveltaen Hannulan ja kollegoiden käytäntöön keskittyvää haastattelun mallia (*practise-focused narrative/ interview*). Kyseisessä muodossa haastatteli ja haastateltava käyvät keskustelun, joka on prosessiltaan edestakaista vuorottelua. Haastattelu ei ole pelkästään keskustelu, joka sisältää kuuntelua ja puhetta, vaan molemminpuolinen tapaaminen, jossa mukana olijoilla on lupa nauttia ja innostua. Keskustelu otetaan vakavissaan, siinä on mahdollisuus syventyä ja väitellä sekä vaihtaa ajatuksia ilman näkemysten etukäteen silottelua ja huolittelua.⁶⁸ Isoäidin ja minun kohtaamisemme sisälsi haastattelun piirteet: keskityimme hänen kertomukseensa vuoropuhelun ja polveilevien elämäntarinoiden kautta. Jatkoin maalaamalla sanojen muodostamat tarinat liikkuviksi kuviksi. Haastattelu ei varsinaisesti sisältänyt kahden asiantuntijan väittelyä, sillä isoäidin esille tuomia kokemuksia ei tarvitse kyseenalaistaa. Ilmapiiri oli vapaa meidän molempien näkemyksille menneisiin tapahtumiin ja huomioille kahden eri sukupolven voimin.

67 Hannula ym. 2014, 37.

68 Hannula ym. 2014, 44.

Haastattelumetodini oli kahden ihmisen aseteltu kohtaaminen, jossa molemmat jakoivat innon keskustelulle, tarinan kuulluksi tulemiselle ja taltioimisen tutkielmaani varten. Keskustelijoina vaikutimme toisiimme käsitteellistäen ja kuvitellen aihepiiriä ilman, että toinen on pelkästään haastattelun kohde. Hannula ja kollegat kuvailevat käytäntöön keskittyvää haastattelutekniikkaa keskustelussa yhdessä liikkumisena, jossa molemmat jakavat kiinnostuksen aihepiiriin, etsivät sen kautta tarttumispintaa ja yhteyttä sekä mahdollisia ristiriitoja. Haastattelun ydinajatus on, että maailmassa ei ole absoluuttista totuutta tai yhdellä oikealla hetkellä ajastettua tietoa, joka ihmisen tulisi saavuttaa. Hannula ja kollegat lisäävät, että haastattelussa toisen tehtävä on auttaa eteenpäin jo ennalta vakiinnutetusta ja tiedetystä säilyttäen turvan suhteessa.⁶⁹ Sovellan haastattelun käsitettä myös taiteellisessa prosessissani kuvataidekasvattajana, sillä jätin kuvallisen jäljen ja kommunikaation avauksen isoäidin kertomiin tarinoihin. Kuvaan teoksessa myös paluuta haastattelupäivään: asioihin, joita teimme yhdessä keskustelun lomassa, kuten lounaalla syötyä karjalanpaistia piirakoilla, istumista sohvalla muistoja selaten, kävelyä lähirantaan ja päiväkahvihetkeä.

Jaoin haastattelun käsittelemään neljää eri kokonaisuutta: lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja ikäihmisyys. Haastattelutallenteita kerääntyi kahden päivän vierailun aikana yhteensä kuusi tuntia. Pro gradu tutkielmaa varten materiaalin suhteen täytyi tehdä tiukka rajaus, jotta tutkielma pysyi työmäärältään järkevän kokoisena. Päädyin keskittymään isoäidin ensimmäisiin muistoihin lapsuudesta, joka osuu 1930-luvun loppupuolelle ja 1940-luvun alkupuolelle talvisodan ja jatkosodan ajalle Suomessa. Lapsuus sota-aikana on aihealue, joka kirvoitti eniten materiaalia ja peilautui ajankohtaisena aiheena käsitellä myös tämän päivän tilanteesta käsin.

Haastattelujen suhteen on ehtymätön määrä mahdollisuuksia, mutta Hannulan ja kollegoiden mukaan valintoja täytyy tehdä: yhteistä haastatteluille on tilanteen erityisyys, jossa korostuu tapaamisen luomat mahdollisuudet ja yksilön tuottama tieto⁷⁰. Tein tietoisien valinnan pitää haastattelun mahdollisimman avoimena ja johdattelemattomana. Suhteeni isoäitiini on läheinen ja välillämme on luottamusta, jonka ansiosta aiheisiin on luontevaa syventyä ja jakaa niitä toiselle. Annoin tilanteen elää sen mukaan, mihin aihealueeseen meitä kiinnosti keskittyä ja

69 Hannula ym. 2014, 44.

70 Hannula ym. 2014, 41.

mistä syntyi luontevasti tarinaa. Intensiivinen haastattelu parin päivän sisällä vaati energiaa ja keskittymistä, mikä voi olla haastateltavalle myös raskas kokemus. Koin isoäitini myös selvästi ilahtuvan, että hän sai mahdollisuuden muistella ja jakaa kokemuksiaan. Lapsuus ja sota aihealueena sai isoäidin mielteliääksi ja jatkossa palaamaan yhä uudestaan esille nousseisiin tarinoihin. En kuitenkaan täydentänyt haastattelua myöhemmin, sillä materiaalia oli jo riittävästi tutkielman kokoon nähden.

3.4 Narratiivinen haastattelu sanan ja kuvan dialogissa

Kunpa en saattaisi isoäitiäni kiusalliseen tilanteeseen, missä hän kokisi sanomansa vääristyneen. Pitäisikö sittenkin kerätä kirjoitettuna isoäidin ajatuksia ylös? Entä, jos hän toivoisi minun valitsevan ennemmin tämän päivän ajatuksia käsittelyyn kuin lapsuuden muistoja. (Päiväkirjamerkintä kevät 2022)

Haastattelujen tulkintaan liittyy pohdintaa niiden todenmukaisesta välittämisestä. Tämän tyyppisen haastattelun eettinen puoli liittyy siihen, millaisena spontaanisuus ja silottelemattomuus esittävät haastateltavan. Hannulan ja kollegoiden mukaan kasvotusten tehtävä haastattelu on ainutkertainen tapaaminen, joka sisältää odotusta, on tapahtumana suovaviivainen ja ajatuksiltaan raakileinen⁷¹. Isoäitini vastaukset kirjallisena olisivat olleet hänet tuntien viimeistelyjä ja ilmaisultaan huoliteltuja. Isoäitini olisi saattanut myös jättää tiettyjä asioita pois, jotka tuntuivat keskustelun soljuessa hyvälle sanoittaa, mutta mietityttäisivät luettuina harkinnan jälkeen. Isoäiti ei kuitenkaan kaivannut siistimistä, vaan halusi luottaa arviointikykyyni. Hannula ja kollegat muistuttavat, kuinka on eri asia ilmaista itseään välittömästi: jokainen hetki ei ole elegantti ja viimeisen päälle hiottu. Hannula ja kollegat pohtivat kuitenkin raakahaastattelua mahdollisuutena rikkoa rutiinia suorudessaan, sen tarjoamaa tilaisuutta sanoa jotain odottamatonta ja erilaista sekä haastattelutilanteessa syntyvää kokemusta, mitä ei muilla malleilla saavuteta.⁷² Haastattelun hyöty minulle ja isoäidilleni oli välisessämme kohtaamisessa, jonka arvotin huoliteltua ääniraitaa tai viimeistelyä tarinankerrontaa tärkeämmäksi.

71 Hannula ym. 2014, 42–43.

72 Hannula ym. 2014, 43.

Kuva 22. Valokuvataltiointi haastattelupäivän kävelylenkiltä lähirantaan. Kyseinen kävelylenkki tuttuihin ja muistojen maisemiin pääsi osaksi videoteoksen kuvitusta.

Hannula ja kollegat huomauttavat, että olennaista kahden ihmisen dialogia muistuttavassa haastattelussa on tarinoiden kertominen ja kuuntelu. Kaikki kerrottava ei ole kiinnostavaa ja toisaalta moni tarina jää ilman ansaittua huomiota. Haastattelussa otetaan aktiivisesti osaa tarinan tekovaiheessa, sen aikana poimitaan olennaiset ja hyödylliset osat, ja mukana on ihmisen tarve editoida kertoessaan siinä hetkessä.⁷³ Spontaanin puheen valikoivuuden lisäksi olen editoinut isoäidin tarinoita jouhevaksi ja selkeäksi tarinan etenemisen kannalta. Olen pitänyt tiukasti kiinni editoidessani arvosta, että kertomuksen sisältö tai isoäitini tapa kertoa ei saa muuttua tunnistamattomaksi. Isoäitini tapa tarinoida on minulle kiinnostavaa kuultavaa, ja uskon, että myös muille.

Tutkijat painottavat toisen ihmisen kohdalla pysähtymistä kuuntelemaan, mitä toisella on sanottavaa. He tarkoittavat tässä tapauksessa haastattelun sijaan visuaalista kuuntelua eli kuvan

73 Hannula ym. 2014, 41.

katsomista ja lukemista, mitä tekijä koittaa kuvallaan kertoa.⁷⁴ Taiteellisessa tutkimuksessani keskustelu tapahtuu haastattelun lisäksi isoäidin tarinassa, sen pohjalta tehdyssä kuvituksessa, katsojan ja teoksen välillä, tekstiosuuden ja lukijan välillä sekä minun – tekijän pään ja päiväkirjan välillä. Haastattelu toimi pohjana isoäitini ja minun väliselleni dialogille, joka on muotoutunut kerronnassa ja kuvan tuottamisessa. Erkkilän mukaan kokemuksiin perustuva tutkimus oikeuttaa käyttämään kaikkia kielen keinoja, kuten kuvallista kieltä ihmisen sisäisen maailman välittämiseksi.⁷⁵ Taiteellinen prosessi sisältää paljon keskustelua, jota kuunnella ja josta poimia oleellinen.

74 Erkkilä 2012, 40; Hannula ym.2014, 41.

75 Erkkilä 2012, 33.

4. Taiteellisen tutkimukseni havainnot ja niistä nousseiden tarinoiden merkitys

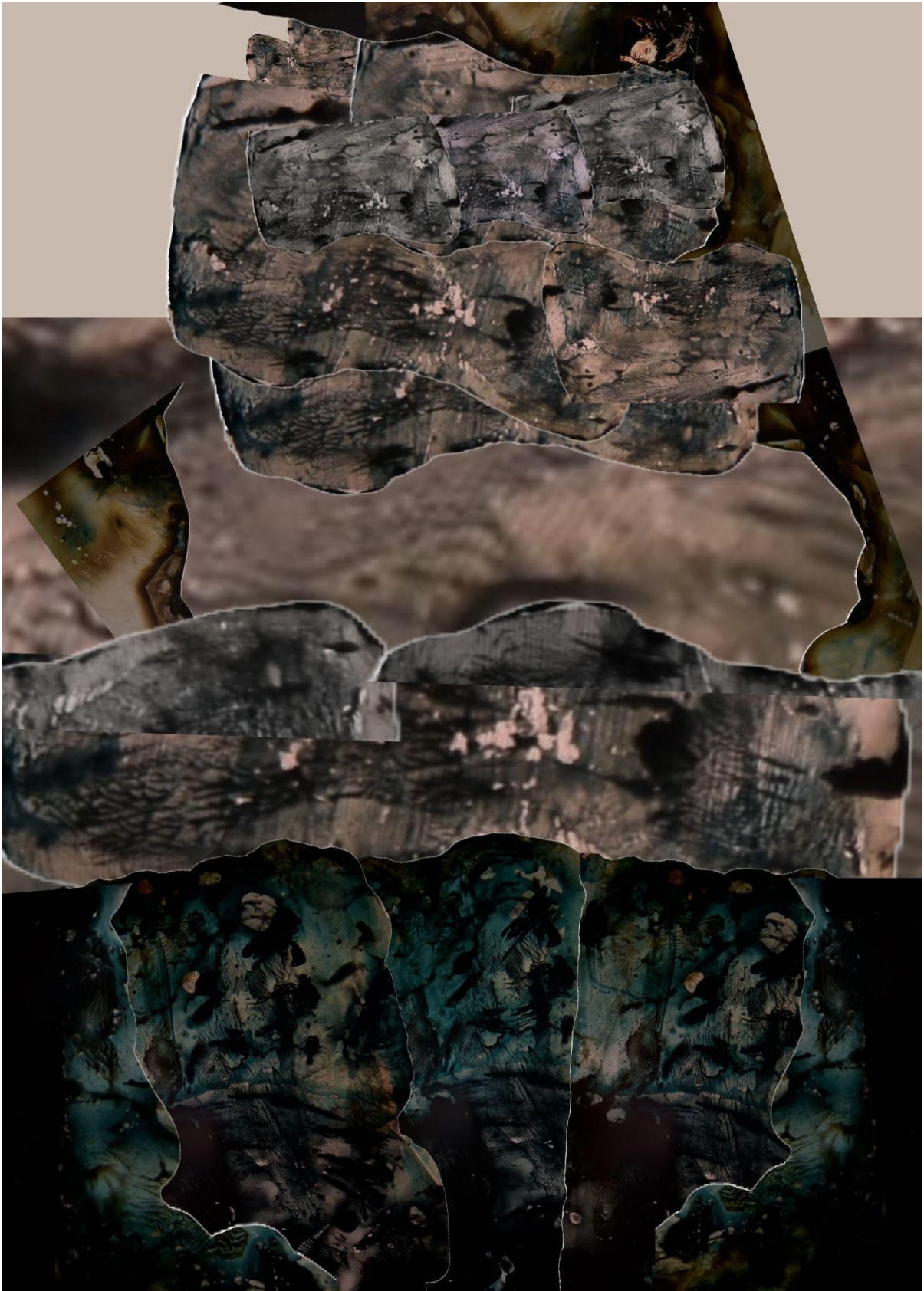
4.1 Taiteellisen tutkimuksen visuaaliset kaaviot lukemisen tukena

Analyysivaiheessa oli jäljellä enää tekstin kirjoittamista, joka hankaloitti kokonaiskuvan hahmottamistani. Aikajana meni suttuun enkä kyennyt näkemään vaiheita ilman, että tuijotin toistaen videoteosta. Pohdin samalla ensimmäisen tutkimuskysymykseni ydintä: Millaisia havaintoja taiteellisen tutkimuksen prosessistani nousee esille? Tutkimuksen lukija voi kyseenalaistaa, onko ensimmäinen tutkimuskysymykseni irrallinen taiteellisesta tuotoksestani. Pääni sisällä taiteellinen tekemiseni ja sen prosessin kysymysten pohdinta ovat kuitenkin kytkeytyneet tiukasti toisiinsa. Olen jättänyt tarkoituksella lopulliseen teokseen näkyville siveltimen vetoja, ideoita kokeilevat kädet ja teosten syntyprosessia, millä viittaa taiteellisen tutkimuksen prosessiin videolla. Vastaavasti halusin tuoda kuvallisen teoksen osaksi tekstiosuutta. Tein näistä syistä lopulliset kuvalliset kaaviot (kuvat 23 ja 24) taiteellisen tutkimukseni prosessista. Hyödynsin videolle maalaamiani kuvia, joista olen koonnut havainnollistavan kollaasin. Jätän niissä lukijalle tulkinnan ja esittelen taiteen keinoin prosessini luonnetta.

Seuraavaksi analysoin (kuvat 23 ja 24) teorialuvussa esittelemääni Hannulan ja kollegoiden taiteen selkäranka -kaaviota (kuva 3) oman prosessin kautta. Tarkastelen taiteellisen prosessin rakenteellisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Kaavio *Isoäidin kertomaa – lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista* (kuva 23) on taiteellisen tutkimuksen runko pelkässä visuaalisessa muodossa omien työvaiheiden pohjalta vuosilta 2020–2026. Tarkoituksellisesti kaavio ei pyri välittämään viestiä pelkästään tehokkaasti, sillä se sisältää taiteellisen tutkimukseni sisältämiä tunnetiloja ja juuri kyseisen tutkimuksen henkilökohtaisuutta. Hannulan ja kollegoiden kuvallisessa kaaviossa on tärkeintä pelkistetty informatiivisuus, mutta työssäni kaaviossani on oleellista lisäksi katsottavan tarjoamat mielikuvat ja tunne prosessista. Mielikuvat ja niihin liittyvät aistimuistot sekä kokemukset

selkeyttävät henkilökohtaisesti asioiden ymmärtämistä syvemmin ja voivat auttaa myös katsojaa kuvan lukemisessa.

Tutkielmani on kahden sukupolven välinen yhteistyö taiteellisesta tutkimuksesta, minkä pohjalta ei voi tehdä suoria johtopäätöksiä ja yleistyksiä taiteellisesta tutkimuksesta. Se tarjoaa kuitenkin perspektiivin taiteella tutkimiseen opiskelijan näkökulmasta ja tutkielman aikana tehty jatkuva havainnointi voi saada toisen tekijän näkemään eroja ja yhtäläisyyksiä omassa tekemisessään. Koko prosessia on sitonut yhteen tapani koostaa kokonaisuutta palasista, leikkiä irrallisilla hahmoilla ja osasilla lavasteen omaisia taustoja vasten. Kuvallinen kaavio (kuva 23) on viimeinen esitys, joka liimaa palat lopullisesti yhteen. Sen jälkeen (kuva 24) on kaavion tekstitetty versio.

Kuva 23. Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista - taiteellisen tutkimuksen runko.

Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa –
Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista

tutkimuksen
prosessi/ kulku

kuluva aika

edestakaisuus
kerroksellisuus

taustalla
vaikuttava
elämä

hajoaminen,
haastekohdat

tauko,
haudutus

pinnalla:
julkinen, näkyvä
osa tietoa, taitoa

pinnan alla:
hiljainen,
näkymätön osa
tietoa, taitoa

nuolettomuus,
suoraviivattomuus

työskentelyn
dokumentointi ja
taltiointi

teot taiteen
tekemisessä: tekijän
tulkinta ja ajatustyö

perillä:
taiteellinen tuotos
kirjallinen tuotos

tiedeyhteisö, riippumaton taide,
tutkimuskentän pohja

Kuva 24. Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa –taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista -runko ja tutkimuksessa esille nousseet huomiot sanallistettuna.

Taiteellinen tutkimukseni noudatti varsin tunnollisesti Hannulan ja kollegoiden kaaviota taiteellisesta prosessista ja sen vaiheista tuoden oleelliset asiat tiivistetysti esille⁷⁶. Kaavioni taustakuvitus vastaa katsojaa kohti lähestyvää nuolista muodostuva massaa, joka on saanut kaaviossa lisää tulkinnanvapautta liikkeen suunnan kadotessa (kuva 23). Taiteellisen tutkimuksen prosessi ja tekijän elämä kehystävät reunojen omaisesti liikehdintää. Päällimmäisenä on viitteellinen vedenpinta, jossa metodiluvussa hahmottelemani nuolet (kuva 2) ovat aallon kuohuja, ja pinnan alle kätkeytyvät veden massat ja pohjan pinnan muodot. Vastarannalla katsojaa kohti on isoäitini lapsen hahmo, jonka kertomukset ja taiteellinen prosessini muodostavat kuvan aallokon. Välillä kaavion aallokko on melkein tyyni ja vesi valunut yli hajonneiden reunojen. Aallot hajoavat ja sekoittuvat seuraavaan aaltoon ja näyttäytyvät pinnan väreilynä. Aallokolla voi rannalla katsojan näkökulmasta olla suunta, mutta minulle tekijänä kyse on heijaavasta liikkeestä itse aalloissa. Kaavion etummaisat vaahtopäät ovat valmistuneen taiteellisen ja kirjallisen työn merkkeinä.

Olen säilyttänyt Hannulan ja kollegoiden kaavion olennaiset kohdat, jotka ovat tärkeitä osia taiteellisessa tutkimuksessa (kuva 1). Ne todentuivat omassa tutkielman teossa: kuohuva aallokko kuvastaa haastattelun, konkreettiset kuvaushetket, päiväkirjan pitämisen ja editoinnit sekä ajatustyön osana taiteen tekemistä. Eroavaisuutta löytyy kuitenkin siinä, mitä korostetaan ja mitä ei nähdä yksinkertaistetussa kaaviossa taiteellisen prosessin selittäjänä mainitsemisen arvoisena (kuva 23). Olen korostanut kaaviossa punaisella tekstillä asioita, jotka nousevat taiteellisessa prosessissani arvoina esille.

Yksinkertaistetut nuolet välittävät kuvaa etenemisestä ja tuloksellisuudesta kulkusuunnallaan eteenpäin, mikä on ymmärrettävää kaavion selkeyden, hahmottamisen ja lukusuunnan kannalta (kuvat 1 ja 2). Tutkijoiden taiteellisten prosessien kuvailuja lukiessa ei jää yleisesti ottaen käsitys yksisuuntaisesta ja suoraviivaisesta tutkimuksesta. Tutkijat myös moneen otteeseen painottavat taiteelliseen tutkimukseen kuuluvaa epävarmuutta, valinnanvapautta ja prosessin määrittämää suuntaa tutkimuksessa.⁷⁷ Jos tekeminen olisi pelkästään helppoa ja mutkatonta, ei

76 Kts. 9 ja 21.

77 Kts. Erkkilä 2012; Tukiainen 2022, 11.

se tarjoaisi sisällöllisesti mitään uutta. Nuolilla yksinkertaistukseen päädyin ensimmäisessä kaaviossani (kuva 2), mutta koin tarpeen rikkoa sen viimeisissä versioissa (kuvat 23 ja 24).

Jos erilaisia taiteellisen tutkimuksen kaavioita olisi uskominen, niin niiden tehtävä on ohjata suoraan maaliin ilman mitään oikeaa käsitystä prosessin monista kimuranteista kiemuroista. Nuolet näyttävät suuntaa, mutta jos sitä ei voi tietää, niin mikä on nuolen virka: tutkija joutuu ulos reitiltä ja eksyksiin. (Päiväkirjamerkintä, syksy 2025)

Taiteellista tutkimusta havainnollistavissa kaavioissa ei tulisi näkyä ainuttakaan suoraa ja yhtenäistä nuolta, sillä ne kaikessa selkeydessään ohjaavat ymmärrystä taiteellisesta tutkimuksesta harhaan. Oma prosessini sisälsi edestakaista liikettä, jotta työn tekemisessä pääsi ylipäättään eteenpäin. Prosessissani oli paljon palaamista jo tehtyyn, kulkemista tehdyn ja tekemättömän välillä eli **edestakaisuutta** ja asioiden **kerroksellisuutta**. Maalaaminen itsessään tekniikkana sisältää paluuliikkeen jo tehtyyn, uuden jäljen liittyessä edellisiin siveltimen vetoihin ja niistä taas irtaantuen. Myös Hannula ja kollegat viittaavat taiteellisen tutkimuksen palaavaan liikkeeseen kaaviossa (kuva 1): tehtyjen tekojen, kuten dokumentaation, kirjoittamisen ja maalaamisen nousevista nuolista tippuu nuoli takaisin itse tekoihin taiteen tekemisessä, joka sisältää ajatustyön ja tulkinnan⁷⁸. Nuolet omaavat kuitenkin tyypistetyn etenevän suunnan kohti valmista työtä.

Tuon kaaviossa tutkimuksen prosessin etenemisen rinnalle termin **kuluva aika**, joka tietysti oletusarvona sisältyy tutkimuksen prosessiin itsessään. Korostan kuitenkin sen tärkeyttä, sillä tutkimukseen käytetty ajan määrä, jossa taiteellinen tutkimus toteutuu, on olennaista tutkimuksen koon ja työmäärän hahmottamiseen kannalta. Ajan käyttö nousee kyllä tutkijoiden kirjoituksissa ja pohdinnoissa esille: luova työ vaatii kiireettömyyden tunteen ja tilaa ympärilleen luonnistuaan. Erkkilä korostaa taiteellisen prosessin eroavan ajankäytön vaatimuksiltaan pelkkään tietoon ja järkipäiseen päättelyyn liittyvistä tehtävistä.⁷⁹

Kuluvaan aikaan sisältyy olennaisesti **tauko**, jonka huomioin kaaviossa mainitsemisen arvioiseksi. Tutkielmani on sisältänyt vähintään puolet taukoa sen kestosta, mikä ei ole tehnyt työn kasassa pitämisestä helppoa. Onneksi ja vitsaukseksi tällä työllä on kuitenkin instituution

78 Hannula ym. 2014, 18.

79 Erkkilä 2012, 164.

antamat raamit, vaatimukset ja pohja. Raamit ovat pakottaneet kasaamaan ja tauot toisaalta antaneet aikaa ymmärtää, hauduttaa ja syventää. Erkkilä huomioi tutkimuksessaan ajankäytön hallinnan ongelmat kuvan ja tekstin tuottamisen suhteessa. Hän myös painottaa taiteellisen prosessin ja taiteellisen tutkimuksen vaativan kypsytelyä, jonka näen prosessissa asettumisena asian äärelle.⁸⁰ Pohdinta ja luova työstäminen tarvitsee ajan lisäksi pieniä pysähdyksiä, askeleen taakse päin, hetken miettimistä tai tilaa tyhjentää mieli, jotta työtä voi katsoa uudestaan. Hannula ja kollegat kuvaavat taiteellisen tutkimuksen sisältävän etäisyyden pitämistä ja tarkastelua, jossa vuorottelevat jaksoittainen intensiivinen keskittyminen ja toiminnan ulkopuolinen tarkastelu.⁸¹ Tauoilla tarkoitan kolmea asiaa: Ensiksikin pieniä, huomaamattomia taukoja tehdessä ja konkreettista tauotusta, jolla rytmittää päivän työskentelyä. Toisena viittaa tarinan muodostumiseen katsojan näkökulmasta taukojen aikana. Kolmantena tarkoitan taukoja, jolloin koko työnteke syystä tai toisesta pysähtyy.

Kaavion (kuva 24) taustalla näkyy tyyni vesi, jolloin pinta on paikallaan ja aika kuluu, vaikka työskentely näyttää pysähtyneen. Pinnan alla asiat jatkavat muotoutumistaan: tapahtuu ajattelua, mielen järjestelyä. Näen tauon taiteellisessa tekemisessäni sisältöä täynnä. Pienet ja isot tauot ovat kuin siirtymiä, joiden aikana työ hautuu. Etäisyys antaa perspektiiviä työhön ja mahdollistaa latautumisen seuraavaan kertaan, kun tekemistä jatkaa. Omat tauot, jolloin en edistänyt konkreettisesti työtä olivat pitkiä. Taiteellinen tekeminen sisältää usein myös ongelmakohtia ja pysähtymisen hetkiä, jolloin luova työ etenee, mutta käytännön tekeminen pysähtyy. Luomis- ja syväoppimisen prosessi vaatii henkilökohtaisesti aikaa, mahdollisuutta viallisuuteen ja korjausliikkeisiin, joskus jopa uudistumiseen.

Tauoissa syntyy myös tarinaa etenkin sen katsojan näkökulmasta. McCloud (1994) kiinnittää sarjakuvakerronnan analyysissä huomionsa sarjakuvaruutujen väliin jääviin epätiloihin: kertomus ei ole ruutujen sisällä, vaan niiden keskinäisissä siirtymissä. Ihminen käyttää mielikuvitusta rakentaessaan yksittäisistä ruuduista kokonaisen tarinan, jossa ruutujen välillä tapahtuu hyppäyksiä kerronnassa, näkökulmissa ja kuvakulmissa. Silloinkin, kun ruutujen välillä ei tapahdu loogista seuraavuutta, kykenee ihminen rakentamaan siitä tarinan.⁸² Videollani

80 Erkkilä 2012, 164.

81 Hannula ym. 2014, 16.

82 McCloud 1994, 60-93.

yksi sekunti sisältää 25 pysähtynyttä kuvaa, jotka peräkkäin laitettuna luovat illuusion liikkeestä ja jatkumosta. Ihmisellä on tarve rakentaa tarinaa kuvaan.

Erkkilä kuvailee vastaavanlaisesti tarinan muodostumista: Hänen mukaansa visuaalinen aineisto ja sen tulkitseminen sekoittuvat kuvamontaaseiksi eli palasiksi, jotka kuultavat toistensa läpi ja näyttäytyvät vierekkäisinä kollaaseina. Katsoja luo mielikuvituksessaan tietoa, jota ei voi aina sanallistaa. Katsottava visuaalinen kerronta ei pysy kiinni sanallisen tarinan ajallisen kaaren alussa ja lopussa.⁸³ Mcloudin ja Erkkilän ajatukset ovat sovellettavissa liikkuvaan kuvaan, joka muodostuu pysähtyneistä kuvista peräkkäin. Ihminen kykenee yhdistelemään eri tempolla vaihtuvia kuvia ja tulkitsemaan niistä oman kertomuksensa annetusta. Taiteellisen tutkimuksen tekijälle tauot kertomuksen luomisessa ovat myös käytännön osa luovaa prosessia ja rauhoittumista. Silloin ajatusten ja teoksen oleellinen osa saa tilaisuuden näyttäytyä.

Tauon lisäksi kaaviossa nousee esille termi **taustalla vaikuttava elämä**. Pääajatukseni on, että tutkimus ei tapahdu tyhjiössä, vaan se sitoutuu aina tekijän omaan elämään ja sen vaiheisiin. Elämätilanne voi vaikuttaa tutkielman tekemiseen positiivisesti ja haastekohdat kuuluvat erottamattomasti osaksi tutkimusta. Taiteellinen työ on ollut henkilökohtainen prosessi, jossa välillä on tuntunut oleellisemmalle olla ajallisesti isovanhempien tukena kuin koneen äärellä kirjoittamassa. Tähän viitataan myös kaavion murtumiskohdalla (kuva 24), jossa tutkimuksen massa on levinnyt taustalle sanoilla **hajoaminen, haastekohdat**. Isovanhempien talon tuhoutuessa tulipalossa tammikuussa 2024 tarvittiin enemmän konkreettisia tekoja kuin teoriaan perehtymistä. Tämän tutkielman teon aikana isoäitini elämä ja terveydentila ovat muuttuneet paljon.

Kaavion alla on kuvattuna **tiedeyhteisö, riippumaton taide ja tutkimuskentän pohja**, jotka havainnollistavat jo tehtyjä tutkimuksia. Tutkimuksen tekemisen taustalla vaikuttava instituutio ja aiempiin tutkimuksiin perehtyminen ja viittaaminen ovat osa luotettavaa tutkimusta, mutta ne eivät kuitenkaan ole mukana Hannulan ja kollegoiden kaaviossa havainnollistettuna (kuva 1). Kyseessä on tieteellisen tutkimuksen oleellinen itseäänselvyys, joka ei tiedeyhteisön ulkopuoliselle tai taiteelliseen tutkimukseen perehtymättömälle ole välttämättä tiedossa.

83 Erkkilä 2012, 26–27.

Halusin tuoda elementin tärkeyden lukijalle näkyväksi. Havainnollistuksessa tiedeyhteisö, riippumaton taide ja tutkimuskentän pohja istuvat hyvin kuvaamaan veden pohjamutia, joka on pakkautunut ajan saatossa ja muokkaantuu helpoiten päällimmäisistä kerroksista, joita veden massa liikuttaa eniten. Pro gradu -tutkielma on harjoitus, joten se ei tiedeyhteisöä hetkauta, mutta se on pisara massaan lisää.

4.2 Rajaamisen, kuvan ja tekstin vaikea suhde

Tämä tuntuu välillä tuplatyöltä, kaksosilta, joita molempia pitelen käsistä ja koitan saattaa turvallisesti perille. (Päiväkirjamerkintä, syksy 2024)

Näen mielessäni, kuinka kirjoittaessa editoin paljastavia kuvatekstejä videokuvan alle. (Päiväkirjamerkintä, syksy 2024)

Havainnot taiteellisesta prosessistani sai minut pohtimaan päiväkirjassa taiteellisen produktion ja sen pohjalta erikseen tehdyn tekstiosuuden päällekkäisyyttä ja niistä syntyvää toistoa. Videoteoksesta on löydettävissä samat asiat kuvanlukutaitoa omaavalle ihmiselle kuin mitä perustelen tekstiosuudessa. Se näyttäytyy itselle myös positiivisessa valossa, sillä taiteellinen tutkimus ei ole lähtenyt haarautumaan liian kauas teoksesta. Toisaalta kirjoittaessani aliarvioin teoksen kokijaa jatkuvasti: katsoja kykenee poimimaan asioita ilman selittämistäni. Erkkilä kertoo tutkimusmenetelmänsä haasteiden liittyneen tutkimuksen käsittämiseen pelkkien teosten kautta. Erkkilän näkemys on, että kaikki on teoksissa nähtävissä, mutta sen lisäksi hän on tehnyt tuplatyön toistamalla ne sanallisesti.⁸⁴

Olen peilannut omaa tutkimustani Erkkilän tapaan olla erottelematta kuvamateriaalin tekemistä tutkimussuunnitelmasta tai itse prosessissa tekstiosuudesta. Erkkilän mukaan taiteellisen tutkimuksen lukeminen vaatii joka tapauksessa osaavaa visuaalista lukutaitoa ja ymmärrystä verrattuna perinteiseen tieteellisen tekstin lukemiseen.⁸⁵ Tukiainen jakaa saman näkemyksen: maalauksen kerronnallisuuden ymmärtäminen vaatii katsojalta maalauksen kielen ymmärrystä

⁸⁴ Erkkilä 2012, 166–167.

⁸⁵ Erkkilä 2012, 25.

ja kuvanlukutaitoa. Maalauksen kielen lukemisella Tukiainen tarkoittaa esimerkiksi sen eleiden ja viestin havainnointia. Maalauksessa tarina muodostuu sen tarjoamista vihjeistä, tunnistettavista elementeistä ja esittävydestä. Tukiaisesta maalauksen esittävyys muodostuu teoksen kootusta taustakertomuksesta. Esittävyys on näin ollen kerronnallisuuden käsite visuaalisessa taiteessa.⁸⁶ Tietysti videoteosta katsoessa ihminen kiinnittää huomiota eri asioihin eikä välttämättä keskity niihin aiheisiin, joita kirjoitettu sana korostaa.

Hannula ja kollegat selventävät, kuinka taiteellista työtä ei voi suorittaa täsmällisesti ja siinä löytäminen ei ole systemaattista. Tutkijoilla on kuitenkin jonkinlainen sopimus siitä, mikä nähdään kelpaavaksi osaksi kenttää ja pätevänä tietona. Taiteellisessa työskentelyssä ilmenevät ideat, teoriat ja sen pohjalta muodostetut selitykset täytyy kuitenkin olla perusteltu, julkistettu ja järjestelmällisesti selostettu. Valmis taideteos voi olla vakuuttava tekijä tulkinnalle, joten tekstiosa ei koskaan ole irrallinen teoksesta.⁸⁷ Erkkilän mukaan kaikkia kuvallisen kulttuurin tuotoksia voidaan tarkastella tekstinä välineestä ja esteettisestä laadusta välittämättä.⁸⁸

Päätän katsojan puolesta, mihin haluan tässä tutkielmassa suunnata keskittymisen, mikä on ohjattua ja holhoavaa. Tekijänä saatan luoda harhan: kuvittelen muiden huomaavan teoksesta asioita, jotka eivät todellisuudessa välity siitä ollenkaan. Tein teoksen työstövaiheessa jatkuvasti teknisiä ja teemallisia valintoja, joilla ohjasin teoksen kokijan katsetta ja huomiota. On eri asia, kuinka kokijan katse kohdistuu: en voi päättää toisen puolesta, kiinnostaako teos tai tietää toisen kokemusmaailmaa, jonka pohjalta hän teosta havainnoi. Olkkonen ja Suurpää huomauttavat, että taiteen tieto ja sen yhteisöllisyys ei pääty pelkästään tekijöihin ja teoksen katsomiseen. Nähty teos vaikuttaa myös sen katsomishetken jälkeen⁸⁹.

Taiteellisen tutkimuksen tekijänä voi vain kuvitella, kuinka teoksen näkeminen koskettaa kokijan omaan elämään, hänen menneisyyteensä ja tulevaisuuteensa. Tutkielman koon puitteissa en voi kysyä katsojan näkemyksiä. Olen arvailujen varassa katsojien kokemasta ilman käsitystä mahdollisista tuloksista. Sen sijaan pystyn analysoimaan toisen

86 Tukiainen 2022, 68.

87 Hannula ym. 2014, 18.

88 Erkkilä 2012, 25.

89 Olkkonen & Suurpää 2023, 23.

tutkimuskysymyksen pohjalta tekijän eli itseni kokemusta. Tässä kohtaa kysymyksen: *Millaisia merkityksiä kahden sukupolven välisellä sanallisella ja kuvallisella tarinankerronnalla on?* nivoutuu yhteen ensimmäisen tutkimuskysymyksen kanssa, sillä prosessin havainnointi tuotti itsetuntemuksen ja taiteilijaidentiteetin kannalta tuloksia.

Taiteellinen prosessi on pitänyt sisällä monenlaisia konkreettisia tekoja. Olennaiseksi ei ole kuitenkaan noussut selittää, millaisen siveltimen vedon olen vetänyt tai miten teosta olen editoinut lukijan kannalta. Valmis teos tuntuu kovin pieneltä osalta ilman sen prosessia. Tunnen itseni tekijänä, jolle on tärkeää suunnitelmallisuus, mutta myös luovan työn suomat sattumat ja tekemisen mahdollistamat päähänpistot. Lähestyin uudenlaista tapaa maalata: haastoin ymmärrystäni tekniikasta, jota olen tähänkin asti halunnut testilla. Maalaustekniikan perinteisten tapojen taitaminen ja niiden tekeminen oppien mukaisesti myös ”väärin” kiehtovat taiteellisessa tekemisessä. En ole koskaan pitänyt taikuudesta, mutta saan maalaamisessa onnistuneilla silmänkääntötempuilla sopivassa suhteessa aikaiseksi itselleni stressiä, päänvaivaa ja kokeilemisen mielihyvää.

Tässä prosessissa olennaisessa osassa kokeilullisuutta olivat värien käyttäytymisen yllättävyys piirtoheittimen heijastuksessa ja keksityt keinot tehdä animaatiota ilman erityisiä ammatillisia taitoja. Ongelmien ratkaiseminen johti kalvojen leikkelyyn ja liikutteluun paperinukkejen tapaan maalausjäljellä elävässä kollaasissa. Lisäsin performatiivisuutta etenkin toisessa aineiston keruuvaiheessa ja loin äänimaailman haastattelupäivään kiinnittyviin videopätkiin. Raotan pohdintojani päiväkirjamerkintöjen koosteesta, jonka tein *Leikki ja matka* -ryhmänäyttelyä varten.

Nautin sattumanvaraisuudesta, jonka rooli tässä ilmaisutavassa korostui entisestään. Taiteellinen prosessi oli osaltaan kaaosmaista suunnittelemattomuutta ja eteni intensiivisesti loppua kohden. Yleensä ilmaisuni sisältää tarkempaa suunnittelua. Säilyin kuitenkin kärsivällisenä hetkissä, jolloin en saanut onnistumisen kokemuksia tai prosessia etenemään halutulla tavalla. Kriitikissä lähdin liikkeelle puheenvuorossani enemmän lannistuksen kautta, sillä itse työ vaatii voimakasta rajausta tullakseen valmiiksi. Koen myös laittaneeni osan kuvituksesta tähän hetkeen esille pelkästään kerronnan vuoksi. Olen kuitenkin tyytyväinen teemoihin, joita isoäidin kanssa käytyjen keskustelujen ja haastattelun myötä nousi esille. (Pohdintoja *Leikki ja Matka* -ryhmänäyttelystä, kevät 2022)

Työskentely on ollut alusta alkaen vaikeaa ja se välittyy taltioiduista ajatuksistani. Hannulan ja kollegoiden mukaan taiteellinen tutkimus on luovuuden teko, joka juontaa ihmisen uteliaisuudesta sekä jatkuvasta tarpeesta käsitellä kiinnostavia aihealueita yhä uudelleen ja pohtia, mitä on meneillään⁹⁰. Koko prosessi sisälsi osaltani paljon pelkoa ja rohkeutta uskaltaa. En kyennyt vastaamaan yhteiskunnan ja yliopiston odotuksiin tutkielman suoritusajataulusta. Pysähtyminen opinnoissa ja elämän suorittamisessa on itselleni ylipäättään uusi kokemus. Ajatus työn tekemisestä herätti minussa monia negatiivisia tunteita, kuten lamaantumista, välinpitämättömyyttä sekä työn ja vaivannäön välttelyä. Taiteellinen tutkielmani muodostui pienistä osista kuuden vuoden sisällä. Pakotettuna lyhyemmässä ajassa se ei olisi saavuttanut muotoaan.

Huojennus ja inho valtaavat vuorotellen alaa mielen sopukoista ja leviävät laiskoina tunteina puutuneeseen kehoon. Se mitä olen jo tehnyt ja mitä en nyt pysty tekemään. Turrun tähän, aivan kuin kelluisin suljetussa altaassa enkä muuhun pysty. Kelluessa on aikaa ajatella ja tuntea kaikki se epämiellyttävä. (päiväkirjamerkintä, kevät 2023)

Päiväkirjamerkintä kuvaa tutkielman aikaista pysähtymistä ja sen mahdollistamaa avoimuutta. Ne ovat olleet itselle kaikkein yllättävin löytö taiteellisessa tekemisessäni. Hannula ja kollegat korostavat, kuinka taiteellisen tutkimuksen tekotavan tulee säilyä avoimena⁹¹. Ei riitä, että organisaation ja alan sisällä vaalitaan taiteellisen tutkimuksen avoimuutta, vaan myös tutkijan täytyy olla jatkuvasti valmis mahdollistamaan tarvittavia uusia suuntia. Huomasin, kuinka en voi kangistua suunnitelmiin, vaan minun täytyi mukautua ja muokata päätöksiä, jotta saan teoksen valmiiksi ja pysyisin tyytyväisenä. Palatessani konkreettisesti tutkimuksen tekemiseen, olin valmis jatkamaan ja edistämään teosta. Minulla oli uusia ideoita ja riittävästi energiaa, joita ei ollut olemassa Leikki ja matka -näyttelyn aikana.

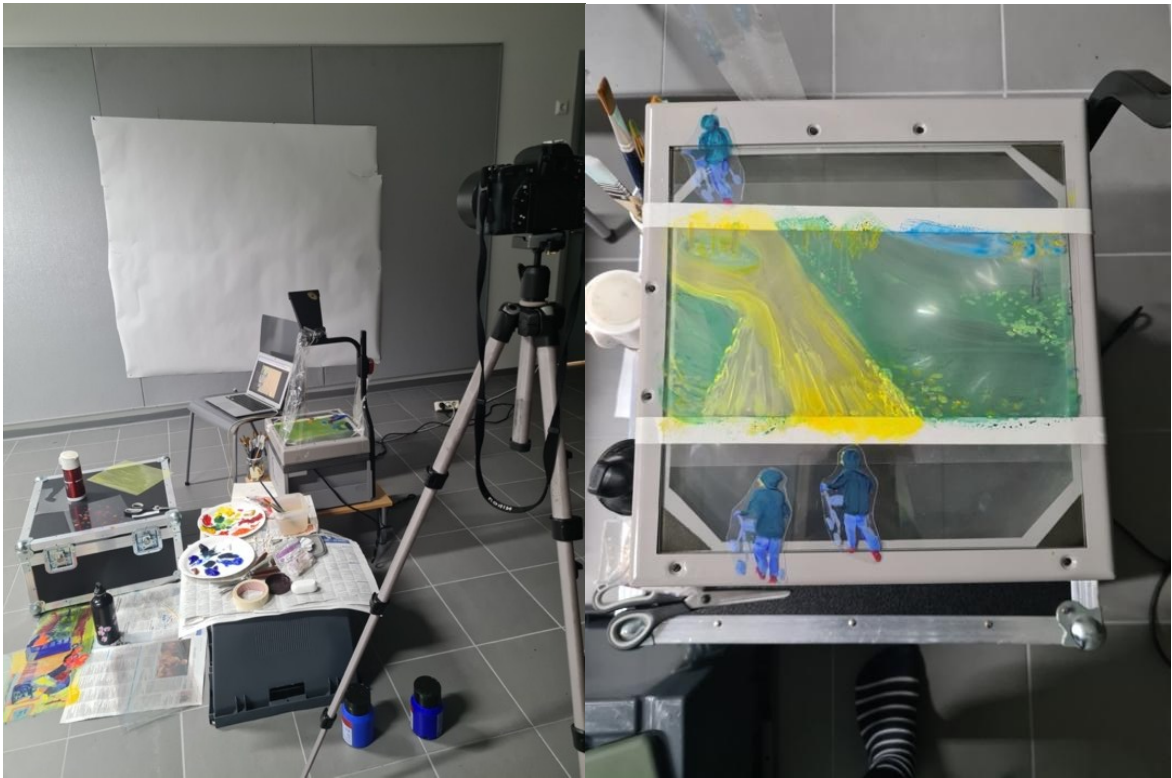
Tiedän, että en ole työkykyinen, mutta tunnen rauhaa ja nautin luottamuksesta omaa maalaamista kohtaan. On miellyttävää istua hämärässä tilassa, kuunnella laitteen hurinaa ja tuijottaa piirtoheittimen liian kirkasta valoa. Annan itselleni luvan keskittyä intensiivisesti vain idean välittämiseen, itse maalaamiseen, tarinan taltiointiin. Pistän surun tietoisesti sivuun ja annan mennä. (Päiväkirjamerkintä, kevät 2024)

⁹⁰ Hannula ym. 2014, 14.

⁹¹ Hannula ym. 2014, 15.

Läheiseni menehtyi yllättäen, mikä on kuultavissa päiväkirjan pohdinnassani. Aineiston toinen keruuvaihe ja reissu Lapin yliopiston väriopin varastoon tuntuu näin jälkikäteenkin tarkasteltuna järkevälle teolle heti tapahtuman jälkeen. Olin väsynyt suremaan: konkreettinen maalaaminen, luova tekeminen ja tutkiminen saivat sen väistymään hetkeksi pois. En väitä, että taiteen tekeminen automaattisesti parantaisi oloa, mutta siinä hetkessä se oli itselleni helpottava ja oikea ratkaisu: olin yllätyksekseni keskittynyt, itsevarma ja tuottava. Tauko oli tehnyt tehtävänsä ja olin saanut huomaamattani aikaa miettiä, mikä aiemmissa videopätkissä jäi vaillinaiseksi ja mitä kaipasin lisää. En ollut tietoisesti päättänyt, mitä maalaan ja mitä kuvaa, mutta tiesin, mihin suuntaan haluan tutkielmaa viedä. Erkkilän mukaan kuvallinen ajatuksenjuoksu voi olla samaan aikaan hyvinkin analyyttistä ja loogista, mutta silti raottaa näkökulmia sanallisen ajattelun ulottumattomissa olevalle alueelle. Visuaalinen assosiointi mahdollistaa huomata ajattelun läpinäkyvät maailmojen kerrokset.⁹²

92 Erkkilä 2012, 43.

Kuvat 24. ja 25. Mirjami Perämäki: toisen aineistokeruuvaiheen työpiste.

Kuvat 26. ja 27. Mirjami Perämäki: Toisessa aineiston keruuvaiheessa teokset syntyivät tehokkaasti toinen toisensa jälkeen.

Hannula ja kollegat muistuttavat, että useimmiten teoreettinen ajattelu ja analyysi tapahtuu prosessissa itsessään, joten käsitteellistäminen ja kontekstin hakeminen työlle ei eroa tiedon keruusta ja analyysivaiheesta. Taide voi havainnollistaa tutkimuksen tiedot suorasukaisemmin, mitä voi jälkikäteen analysoida etäisyyden saamisen jälkeen. Osa analyysistä ja teoreettisesta ajattelusta tapahtuu kuitenkin prosessin aikana ja tekemistä reflektoidessa.⁹³ Tärkeimmät ajatukset ovat taiteellisessa prosessissani tulleet näkyväksi tekohetkillä: maalatessa, editoidessa, kirjoittaessa. Valmiin videoteoksen katsominen on jäsentänyt ja auttanut havainnoimaan esille nousseita teemoja, mutta ei synnyttänyt tätä tekstiä.

93 Hannula ym. 2014, 16–17.

4.2 Sanan ja kuvan dialogi täydentyy kokemuksiksi

Taiteen tekeminen sisältää aina toiveeni ja odotukseni, että se antaisi kokijalleen jotakin: puhuttelisi tai herättelisi keskustelua. Yleviä toiveita. (Päiväkirjamerkintä, syksy 2024)

Taiteellinen tekeminen tuntuu turhalle, jos ei jätä jälkeä. Toinen tutkimuskysymykseni: *Millaisia merkityksiä on kahden sukupolven välisellä sanallisella ja kuvallisella tarinankerronnalla?* on latautunut kysymys. Se sisältää valmiiksi olettamuksen, että prosessilla on merkitystä, mutta toisaalta kysymykseen pystyy vastaamaan myös, ettei teoksesta löytynyt arvoja. Kysymystä voi lähestyä monella tavalla, sillä se sisältää useita suuntauksia ja tasoja. Päädyin aineiston pohjalta suoraviivaiseen vastaukseen, jossa tutkielman kautta saadut merkitykset ovat taiteen kokemuksessa. Merkitykset ovat itselle muodostuneet kokemukset ja muille välitettävät kokemukset, jotka ovat yksilöllisiä ja yhteisöllisiä. Jaoin merkitykset kahtia: minun henkilökohtaisiin ja isoäidin kanssa yhteisesti jaettuuihin kokemuksiin prosessin aikana sekä yleisellä tasolla teoksen katsojien kokemuksiin.

Kokemuksissa on sisällä sanallisen ja kuvallisen kertomuksen merkitys ja mahdolliset tunteet ja ajatukset, jotka heräävät. Olen muodostanut alaluvut, mitä taiteellinen projekti voi tästä näkökulmasta antaa. Ensimmäinen on kertomus ja tarinoiden kertomisen merkitys, joka tulee esille dialogissa ja sanan ja kuvan suhteessa teoksen kokijalle ja keskusteluparille henkilökohtaisella tasolla. Toinen analysoitu tulos pureutuu keskustelun ja teoksen kautta löytämiini teemoihin ja kertomuksen tulkintaan hiljaisissa kohdissa. Teoksen esille nousevia teemoja ei voi irrottaa historian kontekstista ja yksilön antamasta äänestä sukupolvikokemukselle.

Koen tärkeäksi taiteellisessa tekemisessä hakea kertomuksen henkilöiltä, joiden ajattelen hyötyvän prosessista. Saan merkitystä siveltimen vetoihin ja ajatteluun, kun näen toisen tarinan esilletuonnissa arvoa. Arendt pohtii tarinan uskottavuuden säilyttämistä. Hän neuvoo pysymään uskollisena tarinalle toistamalla sitä kuvitelmissa ja muistamaan tarinan arvon jatkuvasti. Silloin kertomus säilyy Arendtin mukaan elävänä ja uskollisena elämälle. Fiktiolle ei ole tarvetta silloin kun hyväksyy elämän tarjoaman tarinan.⁹⁴ Olen tuonut esille, kuinka suhteeni

94 Arendt 1993/2017, 19.

isoäitiin on välittävä, kasvatuksellinen ja läheinen. Keskustelu on luonteva osa kanssakäymistämme ja huolehdimme sen avulla toisistamme. Isoäitini on taiteellisessa osassa minulle pääroolissa kertojana. Hänen totuutensa säilyttäminen oli kaikkein tärkeintä oman tekemiseni kustannuksella.

Isoäidin persoona ja elämänasenne välittyvät teoksessa katsojille, jotka osaavat sen rivien välistä poimia. Isoäidilläni on maadoittava ääni ja ominainen tapansa kertoa, mikä ei pelottele tai kaunistele liikaa, ja sisältää aina tarvittavan siivun huumoria. Tällaisena isoäiti näyttäytyy minulle tutkielman sisällä ja sen ulkopuolella. Arendt kuvailee, kuinka kertojan säilyessä uskollisena tarinalle alkaa hiljaisuus puhua lopussa. Tarinan tullessa petetyksi on hiljaisuus tyhjyyttä. Arendt painottaa: *Mutta kun me, uskolliset, olemme sanoneet viimeisen sanamme, kuulemme hiljaisuuden äänen.*⁹⁵ Myös Olkkonen ja Suurpää näkevät taiteesta saatavassa tiedossa arvokkaana sen mitä jätetään sanomatta puhutun sijasta. Heidän mukaansa taiteen tieto saa liikkuvasta tiedosta kokonaisvaltaista. Olkkonen ja Suurpää kuvailevat osuvasti: Se on kuvitteellinen nyökkäys terveisten lähettäjien ja esittäjien välillä, esittäjien ja katsojien välillä. Tällainen tietämisen ja ei-tietämisen välinen dialogi tukee yhteisvastuuta ja muutosta vastakkainasettelun sijaan.⁹⁶

Vastaavasti näen taiteellisen osion viestinvientinä, jossa voi tarkastella sukupolvien välistä toisilleen ojentamista yksilön tasolta laajentaen jokaisen omakohtaisiin kokemuksiin. Hänen lapsuudessaan kerätyllä elämäkokemuksen määrällä aiheen tärkeys ei perustelua kaipaa.

Fammun kaksinkertainen lähtö Karjalasta, eri puolella Suomessa kiertäminen evakkona ja läpi ajan vallitsevien asenteiden kulkeminen, on ollut hänen elämänsä määrittänyt reitti. Olen kiitollinen siitä, että isoäitini toi yhden äänen lisää sukupolvensa kokemuksista esille. (Päiväkirjamerkintä 2022)

Jay kuvaa kerrontapohjaisen haastattelun ja kerronnallisen tutkimuksen mahdollistavan ihmisen jokapäiväiset kokemukset. Elämäntarina pitää sisällään haluja, arvoja, pelkoja ja tarpeita, jotka eivät ole annettuja, neutraaleja tai lopullisia vastauksia. Kokemuksessa on pysymistä, josta lähdetään ja siihen palataan, mennään lähemmäs ja otetaan etäisyyttä. Kokemus on tuotettu kysymys, joka on kytköksissä aikaan ja paikkasidonnaisuuteen ja

95 Arendt 1993/2017, 19.

96 Olkkonen & Suurpää 2023, 23.

tapahtumien toteutumiseen⁹⁷ Hannula ja kollegat ihannoivat käytännönlähtöistä ja kerronnallista haastattelun arvoa sen luontaisessa sitoutumisessa ja sijoittelussa. He näkevät tärkeänä, että tämän tyyppiset haastattelut otetaan tosissaan ja ne nähdään vaihtoehtona kaikessa tutkimuksessa, jossa tarvitsee palata siihen, kuinka ja minkälaista tietoa on tuotettu käytännössä.⁹⁸

Meidän kahden eri sukupolven välinen suhde on nähtävissä siveltimen jäljissä ja kuultavissa isoäidin äänenä teoksessa. Sen pohjalta voi miettiä omaa suhdetta läheisiin ja erityisesti ikääntyvään väestöön, jossa esiintyy paljon yksinäisyyttä. Aika on rajallinen ja jokaisella on oma kertomuksensa. Ihmiset eivät ole yhtenäinen joukko, mutta me muodostamme silti ryhmiä, joita ymmärtääkseen paremmin tulee kuunnella yksilöitä. Myllylä ja Tolonen muistuttavat, kuinka ihmisellä on sirpaleisia, ristiriitaisia ja erilaisia tarinoita itsestään, joten ihminen on monta kertojaa samanaikaisesti ilman yhtä tarinaa⁹⁹.

Barkman muistuttaa, kuinka narratiivisesta näkökulmasta identiteetti rakentuu tarinoissa. Näkemyksen mukaan elämäntarina paljastaa myös kyseistä hetkeä, jolloin tarina kerrotaan, sillä identiteetti ei ole muuttumaton ja pysyvä. Identiteettiä muotoillaan jokaisen kertomuksen välityksellä.¹⁰⁰ Ajatus välittyy hienosti hänen lausahduksessaan: *Äiti, isä, koti... Kaikki muut voivat vaihtua, vain tarinan minä säilyy ja sekin pitää kertoa* (uudelleen).¹⁰¹ Pääjoki yhtyy ajatukseen: *Tarvitsen tarinoita itsestäni. Ilman niitä en ole kukaan*¹⁰². Hän muistuttaa, kuinka aineksia itsestä kertoviin tarinoihin on löydettävissä monesta eri vaihtoehdosta¹⁰³. Pääjoen mukaan elämäntarinat täytyy kokea omiksi, kertoa ja jakaa muille ennen kuin ne ovat totta henkilölle itselleen. Hermeneutiikan näkökulmasta katsottuna persoonallinen identiteetti

97 Hannula ym. 2013, 40–41.

98 Hannula ym. 2013, 37.

99 Myllylä & Tolonen 2024, 19, 99.

100 Barkman 2003, 93.

101 Sama 92.

102 Pääjoki 2003, 120.

103 Sama 120.

muotoutuu kokemusten ja tarinoiden välillä, sillä elämä ja kertomukset ovat kietoutuneet toisiinsa.¹⁰⁴

Isoäitini tarina on elämäkerrallista ja hänelle teosta oleellisemmalla vaikuttaa oman tarinan kertomisen prosessi. Känkänen muistuttaa, kuinka paljon elämäkerrallinen tarina vaatii rohkeutta omien ja toisten tunteiden kohtaamisessa ja prosessin merkityksestä verrattuna valmiiseen tarinaan.¹⁰⁵ Isoäitini jäi haastattelun jälkeen muistelemaan puhuttuja asioita ja nosti niitä esiin aina kun näimme. Jatkoimme tarinoista ja muistelimme ne uusiksi, saaden niihin lisää väriä. Olkkonen ja Suurpää havainnoivat tutkimuksessaan, kuinka kertojien itsearvostus vaikutti nousevan heidän kuullessaan ja tarkistaessaan jo kirjoitettua kertomustaan. Kertojien aiemmin toisten määrittelemä rajattu ja riistetty toimijuus sai uuden sävyn. Olkkosen ja Suurpään mukaan omakohtaisten tarinoiden jakaminen oli turvallista ja vapauttavaa, sillä kertoja oli samalla näkymätön ja näkyvä osa taiteellista esitystä. Tiedon rakentumisessa on olennaista, ettei kertojan elämää paljasteta skandaalinhakuisesti tai aleta läpivalaista ja diagnosoida. Riittää, että esitys tarjoaa jotain vaikeasti hahmotettavaa uutta tietoa ja ajateltavaa aikaisemman tiedon rinnalle. Katsojan on hyvä jatkaa saadun tiedon kanssa.¹⁰⁶

Foster pohtii tiedon muodostumisen olevan mahdollisesti maailman ja minän välistä pehmenemistä ja selkeytymistä, mikä on kielellisesti lähempänä tutkimusrunoutta kuin tieteen kirjoittamista kriteereiltään¹⁰⁷. Kuukkanen taas kuvailee taiteellista tutkimusta sisäpuolen tutkimukseksi, joka voi antaa työkaluja monikerroksellisen tiedeviestinnän kehittämiseen, jolloin taiteen tuottama tieto voidaan nähdä tarpeellisena ja ehdottomana asiantuntijatietona. Näkemys kajoaa aiheeseen, mitä sivistys laajasti käsitettynä on ja mitä se pitää sisällään.¹⁰⁸ On sivistystä kuunnella toista ja perehtyä toisen kertomukseen, vaikka ei olisi samaa mieltä. Jokaiselle on tärkeää nähdä mennyt ja siellä tehdyt valinnat ymmärtääkseen tätä hetkeä ja punnitessaan tämän päivän tekojaan.

104 Sama 125.

105 Känkänen 2003, 88, 80.

106 Olkkonen & Suurpää 2023, 22–24.

107 Foster 2017.

108 Kuukkanen 2015, 69–71.

Tukiainen esittää tosiasian, kuinka maalauksen viestin voisi havainnollistaa käytännöllisemmin, taloudellisemmin, ekologisemmin sekä nopeammin ja helpommin. Hänen teoksessaan nämä arvot eivät ole olennaisia, vaan itse maalaus, sen muodostama tila ja kerronta, jolloin maalari jättää jälkensä kankaalle ja haluaa työstää materiaaleja kertomukseksi.¹⁰⁹ Teoksen sijaan olisin voinut tehdä haastattelun, jonka pohjalta vastaisin toiseen tutkimuskysymykseen ilman kuvan läsnäoloa. Se olisi ollut tehokkaampaa ajallisesti, mutta ei tutkimuksen sisällön kannalta tehokasta. Sederholm jakaa myös ajatuksen, jonka mukaan tietopohjainen, tehokas ja menestyshakuinen ei ole riittävää, vaan ihmisyyteen kuuluu kokemusten välittäminen ja kokemuksellisen tiedon arvostus.¹¹⁰

Moni ihminen lähestyi kohteliaasti avajaisissa yhteydessään Karjalaan. Minulta kysyttiin, tuntisikohan isoäitini mahdollisesti samalta seudulta lähtenyttä ihmistä ja kerroiltiin oman tutun kotipaikkakunnan nimiä ja taakse jätettyä. Keskustelut sisälsivät seitinohuita tiedonjyviä sukulaissuhteista. Tiedottomuus synnyttää kiinnostusta, kun aihepiiri koskettaa itseään jollakin tavalla. (Päiväkirjamerkintä 2022 Leikki ja matka -ryhmänäyttelyn avajaisillan jälkeen)

Avajaisissa kulminoitui, kuinka ihmisillä on usein hataria ja yksittäisiä irrallisia perimätietoja omista juuristaan. Tieto on katoavaa, jos sitä ei tallenneta. Ihminen saattaa havahtua pohtimaan taustojaan eri elämänvaiheissa, hahmottaessa itseään. Kuka minä olen? -kysymys on tärkeä osa ihmisyyttä eri elämänvaiheissa. Ihmisten rohkeus lähestyä aiheella yllätti minut avajaisissa. Sava ja Katainen huomauttavat, kuinka taiteellinen tutkimus tuo elämäntarinoita myös yhteisöllisenä kysymyksenä esille. Ihminen pystyy tunnistamaan monien äänten läsnäolon itsessään, jos elämäntarina koostuu palasista, joiden alkuperä on kateissa. Taiteen kautta syntyy tila, jota voi käyttää kohtaamispaikkana tarinoiden toimivuuden yhdessä koettelemiseen. Taiteen voi nähdä sijaintina kartalla, joka on avoin ja kodin tuntuinen.¹¹¹

Krappalan ja kollegoiden mukaan identiteetin rakentaminen ja oma elämäntarina on myöhäismodernistisessä maailmassa korostunut yksilöllisenä vastuuna ja toisaalta oikeutena. Taiteilijat nähdään subjektiivisten kokemusten jakajana taiteensa keinoin, mutta jakamisella on merkitystä kaikille ihmisille. Elämäntarinat muotoutuvat yhteisöllisesti: erilaisilla

109 Tukiainen 2022, 102.

110 Sava & Katainen 2004, 27.

111 Sava & Katainen 2004, 27.

vaihtoehtoilla ja mallitarinoilla on tärkeä rooli yksilölle, sillä niiden avulla hän voi koostaa omaa tarinaansa.¹¹² En voi saada ensikäden tietoa isoäidin sisaruksilta tai hänen vanhemmiltaan, sillä ihmiset ovat jo edesmenneet. Isoäidin kertomuksia toistaessa olen huomannut, kuinka niistä kaikuu hänen läheistensä kokemukset ja erityisesti lapsen ympärillä olleiden aikuisten tunnereaktiot sodasta.

Isoäiti ja seuraamme liittynyt isoisä pohtivat yhdessä, kuinka mieleen jääneistä sodan hetkistä, kuten ilmaiskuista puuttuu pelon tunne lapsuudesta. Säilyneet muistikuvat liittyvät useimmiten lapsen lähellä olleen aikuisen voimakkaisiin tunnepurkauksiin, puheen sävyihin, lohdutukseen ja huutoon sodan keskellä. Deweyn mukaan kokemus on eräänlainen merkki, tulos tai palkkio aistien ja ympäristön vuorovaikutuksesta, joka parhaimmillaan sisältää osallisuutta ja kommunikointia toisten kanssa. Taide toimii havainnollistuksena siitä, kuinka tietoinen ajatteleva ihminen kykenee luomaan merkityksiä aistien ja tietoisuuden yhteistyössä. Ihminen tarvitsee aistien ärsykyitä, joiden avulla ihminen kykenee järjellä säätelemään, valikoimaan ja jäsentelemään maailmaa¹¹³. Lapsi on peilannut tarinoissa ja niistä kuvittamissani tilanteissa vanhemman pelkoa, vihaa ja epätoivoa. Tilanteiden poikkeuksellisuus on painanut ne mieleen ja lapsen näkökulmasta tarinoissa on pääroolissa voimakkaasti kokeva aikuinen, jonka yllättävää käyttäytymistä lapsi koittaa ymmärtää. Tietysti tilanteet ovat isovanhempieni kokemuksia ja sisältäneet heidän tunteensa, mutta niissä korostuu lapsen tarkastelussa edeltävän sukupolven ääni.

Erkkilä pohtii, kuinka hän voi tutkia taiteessa todellisuutta fiktion kautta ja saavuttaa lopputuloksessa intuitiivisen toden kohtaamisen. Hänestä tavoitteen onnistuessa tekijä tuo esille itseäänkin yllättäviä tulokulmia. Taiteen paljastus voi olla vaikea perustella sanoin, mutta sen todellisuuden silti tunnistaa. Erkkilän mukaan aistihavainnot toimivat taiteen ymmärtämisen välineenä ja auttavat käsittämään totuutta. Aistien kautta voidaan aktiivisesti vastaanottaa ja tehdä, jolloin saadaan vastauksia asetettuihin kysymyksiin ja saadaan teos syntymään.¹¹⁴ Deweyn mukaan kokeminen tapahtuu hengityksen kaltaisena automaattisena asiana¹¹⁵. Vasta

112 Krappala ym. 2003, 12.

113 Dewey 1934/2010, 33, 37, 53.

114 Erkkilä 2012, 37.

115 Dewey 1934/2010, 74–75.

isoäidin tarinan kuvittamisen aikana havaitsin lapsen katsojan roolin ja aikuisten tunnereaktioiden korostumisen muistoissa. Minun on tekijänä helppo eläytyä ja kuvitella katsojankin roolista isoäitini ja hänen lähellä olleiden ihmisten kokemia tunteita hänen kertomissa tilanteissaan.

Kuva 28. Mirjami Perämäki: Yksityiskohta isoäidin tarinasta, kun perhe suojautui ilmaiskulta naapuruston perunakellariin.

4.3 Kuvallisen ja sanallisen kertomuksen ääni ja teemat

Jaottelin teoksesta esille nousseita teemoja, joilla on yhteys tähän päivään ajankohtaisuudellaan ja merkitystä ajankuvan ymmärtämisen kannalta. Videoteoksen kokonaiskesto on 11 minuuttia ja 24 sekuntia. Editointivaiheessa olen jakanut videoteosta osiin isoäidin tarinan sisältöjen osalta kronologisessa järjestyksessä:

- koti Sortavalassa 0:00–0:32
- perhe 0:32–2:08
- sukunimen taustatarinaa 2:08–3:18
- sukunimeen kohdistunut opettajan ennakkoluulo Suomessa 3:18–4:49
- ilmaisku 4:49–5:56
- ensimmäinen evakkoon lähtö 5:56–6:52
- opettajan evakkoviha kouluvierailulla 6:52–8:22
- evakkojen kokemat ennakkoluulot 8:22–10:05
- Ruotsiin lähdön hetki sotalapsena 10:05–11:24

Kuva 28. Mirjami Perämäki: Yksityiskohta isoäidin tarinasta. Toin korostetusti esille ennakkoluuloja käsittelevään kohtaan videolla suomalaisuuden symboleita, kuten viitteellisen Suomen lipun taustalle ja Runebergin tortun isovanhempien Marimekko-astioista tarjoiltuna

Teos nostaa teemoissa esille karjalaisten ääntä. Se sisältää ulkopuolisuuden tunnetta ja evakoihin kohdistunutta vihaa, kodin käsitettä, sodan kaikuja aikuisten reaktiona ja lasten silmin taltioituna, lapsuuden tuomaa suojaa ja turvaa sekä lapselle tärkeitä aiheita, kuten perhe, koulu ja eletty lähiympäristö. Videoteos asettaa alkuperäisen haastattelun katsojan eteen toisenlaisena kohtaamisena: isoäidin kertomat tapahtumat visuaalisena kokemuksena. Deweyn mukaan katsojan täytyy luoda taideteosta havainnoissa oma kokemuksensa. Katsojan muodostamassa tuntemuksessa on alkuperäisen teoksen tekijän kokemusta mukana jossakin muodossa. Taiteilija on jo valikoinut, yksinkertaistanut, karsinut ja tiivistänyt kokemustaan haluamallaan tavalla taiteellisessa prosessissa. Dewey selventää katsojan joutuvan saman eteen omasta näkökulmasta tarkastellessa työtä ja kiteyttäessään itselle olennaisen.¹¹⁶ Jokainen katsoja poimii ja huomaa videoteoksen aikana ne teemat, jotka sieltä itseään koskettavat tai herättävät kiinnostusta.

Erkkilä havainnoi representaatiota toiseksi tekemisenä ”*othering*”, jolloin ”toinen” on aina esittämisen tuotosta. Tekijä esittää katsojalle tietynlaisia kokemuksia tai todellisuudesta kertovia tietoja. Todellisuus on aina jonkun todellisuutta, eikä sitä ole itsessään olemassa ilman kokemusten tai tietojen esittämistä. Todellisuuden representaatioissa näytetyn lisäksi on yhtä oleellisessa roolissa se, miten asiat näytetään ja mitä jätetään pois.¹¹⁷ On katsojan valinta, haluaako hän kuunnella vai ummistaako silmänsä teoksen aiheilta. Välillä ihmisten käsitykset asioiden todellisesta laidasta ovat äärimmäisen kaukana toisistaan. Tänä päivänä puhutaan paljon asioiden polarisoitumisesta, jossa todellisuuksien vastakkainasettelu on mennyt niin pitkälle, ettei yhteistä kohtaamista ja kokemusten jakamista tapahdu ollenkaan. Näissä tilanteissa yksittäiset tarinat voivat tarjota näkökulmia aiheeseen, jossa kumpikaan osapuoli ei vastaanota todellisuudesta kertovia tietoja.

Jaan Erkkilän kokeman haasteen tekijyydestä tutkielmani aikana: kuvan kertojan määrittely ei ole yhtä yksiselitteistä, kun teoksen ääni on myös isoäitini¹¹⁸. Millään muotoa taiteellinen tutkimukseni ei ole pelkästään yksiääninen ja minun. Erkkilä tuo esille, kuinka oppilaiden kanssa vuorovaikutuksessa syntyneet visuaaliset kertomukset eivät tuntuneet hänen tai

116 Dewey 1934/2010, 72.

117 Erkkilä 2012, 21.

118 Ks. Erkkilä 2012, 25.

oppilaiden kertojääneltä. Erkkilä koki tekijäksi kolmannen tuntemattoman persoonan itsensä ja oppilaiden sijaan.¹¹⁹ Aina kun teoksissani on esillä henkilöitä, käyn kuvitteellista vuoropuhelua maalatessani: pohdin tehdessä heidän kokemuksiin ja tunnesidettäni henkilöihin. Valmis maalaus alkaa katsoessani kertomaan tarinaansa maalattujen henkilöiden kautta.

Säilytän vastuuta teoksen katsojalle: mitä teos hänelle kertoo ja mitä hän on siitä valmis näkemään. Isoäitini tarinassa voi aistia useamman sukupolven kautta koettua ja jaettua sekä laajemmin ajankuvan tunnelmaa. Teoksen kuvitus itsessään on varmasti kaukana isoäidin mielessä kuviksi muokkautuneista tarinoista, mutta se antaa katsojalle lähestymistavan ja kuvajaisen tarinan todellisten tapahtumien tueksi. Valmis videoteos on käynyt isoäidin tarinoissa ja maalauksissani jo monta elämäkokemusta, tietoa ja taitoa sisältävää vaihetta läpi. Jokainen teoksen katsoja kokee ja suodattaa kertomuksen sekä laittaa omaa ajatteluaan mukaan haluamansa verran. Dewey näkee taideteoksen fyysisenä teoksena, joka on ihmisestä erillinen tarkastelun kohde. Taideteoksen valmistuminen vaatii kuitenkin aina elämäkokemusta: teos sisältyy osaksi ihmisen kokemusmaailmaa ihmisen vastaanottaessaan teoksen.¹²⁰ Varto lisää taitelijan kehon sisältävän tiedon ja taidon, joten taiteellinen tekeminen on aina näkyvästi kehollista tekemistä suhteessa maailmaan. Kehollisuutta ei voi kuitenkaan nähdä välineenä, sillä se on osa ihmisyyttä ja ilman kehoa ei ole ihmiselämää.¹²¹

Videoteos näyttää teemoissaan historian toistuvuutta ja yhteisesti jaettua menneisyyttä. Deweyn mukaan taide tuo jatkuvuuden sivilisaatiosta toiseen ja ajassa itsessään¹²². Useat taiteellisen tutkimuksen tekijät, kuten Bardy, Krappala ja Sava huomioivat, kuinka toisen tekemä taideteos mahdollistaa omiin elämäntapahtumiin ja muistoihin sukelluksen, mitä ei pelkin tiedollisin menetelmin ole helppoa saavuttaa. Itseymmärryksen kehittäminen ja yhteisöllisyys ovat yksittäisten tarinoiden anti yhteisesti jaettuna.¹²³ Bardy korostaa erityisesti erilaisten tarinoiden ja myös marginaalissa olevien ihmisten tarinoiden tärkeyttä ja jatkuvasta

119 Sama

120 Dewey 1934/2010, 11.

121 Varto 2017, 69.

122 Dewey 1934/2010, 394.

123 Bardy 2003 30; Krappala 2003 131; Sava 2003, 36–38.

vakuuttamisesta vapautettua keskustelua¹²⁴. Jaan ajatuksen, sillä historia ja yleiskuva asioista muodostuu muuten herkästi laimeaksi yhteisesti tuumatuksi totuudeksi. Se unohtuu herkästi, ei kosketa tai luo tunneyhteyttä oikein kehenkään. Harvemmin on olemassa yhtä oikeaa totuutta, vaan kyse on moniäänisestä joukosta kertomuksia. Deweyn mukaan kuitenkin taiteen onnistuessa välittämään kokemuksia, se muokkaa myös yhteisöä yhtenäisemmäksi¹²⁵.

Deweyn mukaan on tärkeää tehdä näkyväksi teoksen sisältämiä päivittäisiä tapahtumia ja hakea kosketuspintaa ihmisen elämään. Silloin kokemus on mahdollista ihmiselle teoksen yhteydessä. Joskus teoksen arvottaminen klassikoksi tai sen irrottaminen ja huomion vieminen ihmisen kokemuksista voi etäännyttää ihmisen kyvyn tarkastella teosta oman kokemusmaailman ja elämäntunnon pohjalta.¹²⁶ Dewey muistuttaa, kuinka taideinstituutio ja taiteen sulkeminen korkeakulttuuriksi museoihin, vaikuttaa ihmisen käsitykseen taiteen irrallisuudesta tavallisesta elämästä.¹²⁷ Haluan omilla valinnoilla vaikuttaa siihen, että tämä teos ja taide ylipäätään on ihmisten saatavilla helposti, joten laitoin sen esille sivustolleni.

Todellisuudessa ihminen on jatkuvasti tekemisissä luovan ja omaan elämään vaikuttavan estetiikan kanssa. Deweyn mukaan korkeakulttuuri ja taiteen sulkeminen gallerioihin lisää tavallisen ihmisen käsitystä, ettei taide ole osa heidän kulttuuriaan tai arkea, vaan se on jotain irrallista ja itsestä erillistä¹²⁸. Kokemuksen korostaminen on tärkeää, sillä se mahdollistaa yksilön näkökulmasta taiteen lähestyttäväksi ja hyväksyttäväksi eläytyä. Henkilökohtaisuuden lisäksi teos voi saada katsomaan kertomusta yksittäistapausta laajempaan käsityksenä ihmisestä ja yhteiskunnasta. Savan mukaan fiktiivinen yhteiskunnallinen elokuva ohjaa katsojaa huomaamaan yhteisesti ja kulttuurisesti unohtunutta. Katsoja voi tarinan kautta huomata tiedostamatonta ja pinnallista realismia syvemmillä todentuvaa sisältöä.¹²⁹

124 Bardy 2003, 30.

125 Dewey 1934/2010, 103.

126 Dewey 1934/2010, 11–12.

127 Dewey 1934/2010, 17–18.

128 Sama.

129 Sava 2003, 36–38.

Päädyin rajaamaan näyttelyyn tulevan osion varhaisimpiin lapsuusmuistoihin, jotka keskittyivät sota-aikaan ja isoäidin Karjalamuistoihin. Oma työ kiinnittyi lähtökohtaisesti matkateemaan elämän kautta: eletty elämä, sen muistelu ja muuntaminen kuvalliseksi tarinaksi on toisille jaettu matka. Osaltaan leikkiteema yhdistyy käytetyn tekniikan kokeilullisuudessa, mutta saa myös vakavamman sävyn pohdittaessa sota- ja pula-ajan lasten elämää ja sen leikittömyyttä. Harvalla isovanhemmallamme on ollut tilaisuutta leikkiä lapsena tai leikkiminen on jäänyt lyhyeen: lapsia on tarvittu osallistumaan kodin ja tilan töihin sekä hoitamaan sisaruksia ja laittamaan ruokaa. Lapsilla on silti taito löytää tilaisuus leikillisyyteen, vaikka siihen ei annettaisikaan mahdollisuutta. Isoäitini on myös säilyttänyt leikillisen pilkkeen mukana elämän vakaviakin muistoja kertoessaan. (Otteita kurssin loppupohdinnasta Leikki ja matka -näyttelystä)

Taidekasvatuksen syventävä taideproduktio -kurssin puitteissa teemat olivat leikki ja matka, mitä varten tein vaatimusten mukaisen esittelyn videoteoksesta linkittäen sen kurssin mukaisiin teemoihin. Videoteoksen teemoista voisi ammentaa monenlaisen pohdintaan. Korostuneena teemana isoäidin kertomuksissa ja ajankohtaisuudessaan sotaa ei voi sivuuttaa. Pitkäsen mukaan tehty taide on aina yhteydessä elettyyn kulttuuriin. Sodan teeman ei voi ajatella jääneen menneisyyteen, vaikka ihminen välttelisi aiheesta kuulemista tai siihen olisi turtunut. Pitkänen huomauttaa sodan muistuttavan itsestään jatkuvasti.¹³⁰ Bardy korostaa, kuinka hektisessä ja kiihtyneessä elämäntavassa on tärkeää tarjota rauhoittumisen hetkiä, jotta elintärkeiden kysymysten äärellä voidaan olla yksin ja yhdessä.¹³¹

Kodin käsite on myös vallitseva teema, sillä sen menetys ja uudelleen muodostaminen ovat olleet isossa osassa lapsuutta. Sava mukaan erehdymme herkästi ajattelemaan, että kaikilla ihmisillä on koti Suomen kaltaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa. Tosiasiassa todellisuus on monille ihmisille muuta, etenkin kun puhutaan syrjäytyneiksi määritetyistä ihmisistä. Sava nostaa esimerkiksi, kuinka Suomessa asuvista maahanmuuttajista moni on sanansa mukaisesti koditon, vaikka heillä asunto olisikin. Kodin merkitys on monitasoinen ihmiselle ja erityisesti identiteetin kehitysvaiheissa.¹³² Isoäidin kodin käsite on kokenut suuria myllerryksiä sodan jaloissa ja menetetty koti tuntuu yhä. Isoäitini kertoi myöhemmin tavatessamme, ettei halunnut vanhempien siskojensa tavoin palata itkemään sodan muuttamaa, menetettyä kotiseutua

130 Pitkänen 2007, 52.

131 Bardy 2003, 30.

132 Sava 2003, 41.

aikuisena. Isoäitini halusi säilyttää Sortavalan ja Karjalan lapsen maailmasta muuttumattomana muistona.

Kuva 28. Mirjami Perämäki: Yksityiskohta isoäidin tarinasta. Katsoimme yhdessä lapsuudesta säilyneitä valokuvia tarinankerronnan lomassa.

Kuva 29. Mirjami Perämäki: Yksityiskohta isoäidin tarinasta. Loppukohtauksen merenkäyntiä Pohjanlahdelta.

Käsittelen viimeisenä teemoista evakkojen kohtaamia ennakkoluuloja. Aihe nousi haastattelussa esille, sillä olin itse utelias kyselemään kyseisistä kokemuksista. Isoäitini tuskin olisi oma-aloitteisesti lähtenyt aihetta pohtimaan. Asenneilmapiirissä on ollut havaittavissa vieroksumista ja minun näkökulmastani suoranaista vihaa. Tilanne ei ole ollut helppo evakkojen asettuessa asumaan pula-ajan Suomessa. Erkkilä toteaa Suomen olleen pitkään ja perinteisesti etnisesti monikulttuurinen maa, jossa on aina puhuttu monia kieliä. Suomi on ollut vaihdellen Ruotsin ja Venäjän vallan alla. Väkilukuun nähden meillä on monia kulttuuripiirteitä: suomenkieliset suomalaiset, suomenruotsalaiset, saamelaiset, romanit, juutalaiset, tataarit, venäläiset ja karjalan evakot. Taidekasvatukseen kuuluu kiinteästi osaksi monikulttuurisuus, joka yleiskielessä mielletään tarkoittavan kansainvälisyyttä. Kyseessä on kuitenkin laaja käsite, joka kattaa ihmisen kulttuuri-identiteetin ja sen erilaiset mikrokulttuurit ja alakulttuurien yhdistelmät.¹³³

Isoäidilläni oli ominainen tapa pienentää merkitystään käyttämällä itseään vähätteleviä adjektiiveja ja sanontoja, jotka olivat kuultavissa myös nauhoituksissa: *--kelpasin, vaikka olin pelkkä evakkotyttö*. Tämä on yksi syy sille, miksi halusin antaa hänen tarinalleen arvostusta kysymisen, kuuntelun ja kuvitusten avulla. Menneiden muistelu on isovanhempieni omien sanojen mukaan heille tänä päivänä tärkeää ja mielekästä. Haluan antaa isoäidille kauniita tarkoituksellisia sanoja niinä hetkinä, kun ikääntyminen koskettaa itsetuntoa ja arvokkuutta. Tuon häntä esille päivissä, joissa ei ole enää ystävien ja sisarusten tukiverkkoa ja kovin montaa kuuntelijaa jäljellä.

133 Sava 2003, 41.

5. Pohdinta –Tarinat kuuluvat ihmisyyteen

Olen hahmottanut pro gradu -tutkimuksessa kahta olennaista osaa taiteellisessa tekemisessäni. Ensimmäisenä analysoin taiteellisen prosessin rakennuspalikoita valmiiksi annetuista osasista Hannulan ja kollegoiden kaavion pohjalta. Toin siihen lisää tarvittavia huomioita ja kokosin niistä omaa prosessia palvelevan kaavion. Toisena pohdin kertomuksen merkitystä ja esille nousseita teemoja isoäitini tarinoiden ja kuvittamani videoteoksen pohjalta. Tutkielma kattaa pitkittyneen prosessin alkaen syksystä 2020 aina kevääseen 2026 asti.

Jäin johdannon lopussa siihen, että olen valmistumisen kynnyksellä: olen päyillyt, viipyillyt opiskelussa, yrittänyt edistää tutkielmaa, seliteltyt ja tehnyt lisää. Olen ollut lähellä, mutta en silti läheskään valmis. Halusin poispääsystä tästä tilanteesta, mutta se vaatii tehdyn työn, työn, josta nautin, mutta joka aiheuttaa valtavasti paineita, hallitsee ja häiritsee kaikkea muuta elämässäni. Nyt päätin rutistaa ja toivottavasti voin lopuksi sulkea koneen kannen ja hengähtää, tehty! Ja ajatella ihan muita asioita.

Pitkäkestoinen nykytaiteen prosessi kiinnittyy kuvataidekasvatukseen alaan tarjoten mahdollisuuksia. Tämän hetken työskentely ja vapaa-ajan vietto on luonteeltaan usein nopeatempoista, tehokkuuteen pyrkivää, aiheesta toiseen kanavoivaa ja ajoittain hyppivän hajanaista. Taiteellinen tutkimus mahdollisti työskentelyn pitkäjänteisesti ja saman prosessin parissa oli mahdollisuus syventyä. Tekijän pohdinta ei synny itsestään, vaan se tarvitsee mahdollisuuden prosessoida ajatuksia. Luova tekeminen vaatii tilaa ja aikaa ympärilleen luonnistuaakseen.

Itsereflektio on olennaisessa osassa pitkäkestoista työskentelyä: tekijän täytyy sietää keskeneräisyyttä, ratkaista eteen tulevia haasteita sekä osata perustella tekemisensä itselleen ja muille. Olen ymmärtänyt näiden kuuden vuoden aikana, että en halua toimia kuvataidekasvattajana ilman omaa ilmaisua ja taiteen tekemistä. Taiteellinen tekeminen ja sen kautta tutkiminen vahvistavat osaamistani. Taiteen tekemisen tärkeys on voimistunut osana opettajan identiteettiäni. Taustakoulutuksen moninaisuus ja valintamahdollisuudet tuottavat erilaisia kuvataiteen opettajia kentälle. En opeta taidetta pelkästään teoksia katsomalla, vaan osaan opettaa konkreettisia taitoja myös tekniikassa, tunnetasolla ja teoksen teon havainnoinnin ja siihen sukeltamisen maailmasta käsin.

Tutkimukseni on liian yksittäinen, sisäänpäin kääntyvä ja omaelämäkerrallisuuteen kallistuva kuvataidekasvatuksen kaltaiselle kentälle, jossa tulosten toivottaisiin hyödyttävän monia. Analyysistä ja tuloksista ei voi tehdä suoria yleistyksiä, sillä se ei vastaa taiteellisen tutkimukseni luonnetta. Huomioni ovat kuitenkin sellaisia, jotka voivat koskettaa toista taiteellisen tutkimuksen tekijää tai puhutella katsojaa videoteoksen muodossa. Tulokset taltioivat myös katoavaa kertomustietoa taiteen muodossa erityisesti isoäidin läheisille, mutta myös laajemmalle yleisölle. Tulokset tukevat teorialuvussa esitettyjä näkemyksiä, mutta antavat niihin lisää ajattelemisen aihetta.

Pohtiessani taiteellisen tutkimukseni rakennuspalikoita, nousi esille vaihteita, joita korostan maininnan arvoisena osana taiteellista prosessia: Huomion saivat taukojen tärkeys prosessin etenemisen kannalta ja pohdinnan kehittämiseksi. Lisäksi huomioin haastekohdat tutkimuksessa, jotta ne olisivat hyväksyttävämpi osa prosessia. Jokaisella tutkimuksen tekijällä taustalla vaikuttavat sen hetkinen elämä, joka on kullakin omanlaisensa. Koin taiteellisen prosessin edestakaisten aaltojen lailla heijaavana liikkeenä, joka tekee prosessista kerroksellista. Kyseisistä syistä on tarpeellista pohtia taiteellisen prosessin kuvaamista ilman nuolia ja suoraviivaista aikajanaa, jotta prosessin luonne pääsee paremmin esille. Taiteellinen tutkiminen on harvoin selkeää ja tehokasta tuottamista alusta päätepisteeseen, mitä yksinkertaistetut kaaviot nuolin ja eteenpäin kulkevana janana yksinkertaisesti kuvastavat.

Kaaviot luovat mielikuvan prosessista mutkattomana tekemisenä, jossa kehittyminen on pääosassa. Kaikki ei ole edistystä. Olen kyllästynyt ulkopuoliseen vaatimukseen ja heppoiseen tarpeeseen nähdä kaikessa kehitystä: kyse on ennemmin vaiheista, kerroksista, muutoksesta, murroksesta ja hetkittäisistä oivalluksista, joilla saadaan lopputulema aikaiseksi elämän ohessa. Hannulan ja kollegoiden kuvallisessa kaaviossa on tärkeintä pelkistetty informatiivisuus mutta työtäni kuvaavassa kaaviossa on oleellista lisäksi katsomisen tarjoamat mielikuvat ja tunne prosessista. Nostin esille oman prosessin oleellisia kohtia ja huomioita, joita ei lähdetä yleensä korostamaan puhuttaessa taiteellisesta tutkimuksesta. Kyseiset vaiheet eivät ole kuitenkaan uniikkeja taiteellisessa tutkimuksessa, vaan ne koskevat monen tutkijan ja taiteilijan tekemistä.

Pohdintoja tekemisen sakkauksesta, tauoista ja oivalluksista nousee esille, kun kyselee kuulumisia toiselta, miten tutkimus etenee tai sivuaa aihetta taiteen tekemisen tuskasta. En ole aiemmin listannut taiteellisen prosessin kohtia, kuten tauon merkitystä ja tekemisen heijaavaa edestakaisuutta. Koin havaintojen yllättävän voimakkuudellaan osana prosessia. Taiteellisen

tutkimuksen vaiheiden esille tuonti valmistaa tutkimuksen aloittajaa tiedostamaan mahdollisia vaikuttajia taiteellisen tutkimuksen aikana. Se realisoi käytännön työn ylä- ja alamäkiä, jotka eivät jää vain teorian tasolle. Toinen tekijä voi tuloksista ammentaa omaan prosessiin käytännön vinkkiä, valmistautua henkisesti tulevaan ja saada vertaistukea, ettei ole ainut prosessissa liian syvälle kahlannut.

Yhtä tärkeässä osassa analyysiä on tarinoiden ja kertomusten merkitys yksilön ja yhteisöjen tasolla, itse kertojalle, kuuntelijalle ja vastaanottajalle. Tarinat kertovat kokemuksesta ja tarjoavat samaistumispintaa ja peilaamista omiin kokemuksiin. Kokemus muokkaantuu ihmisen mukana: siinä on jotain pysyvää, josta lähteä ja johon voi aina palata. Kokemukseen voi tuoda muista elämyksistä mukaan uutta ja toisaalta muuttaa koko kokemuksen sävyä niin tarvittaessa. Siinä on mukana aika, paikka ja tapahtumat, jota ihminen itse säätää ja räätälöi läpi elämänsä. Kokemus pitää sisällään sanallisen ja kuvallisen merkityksen ja mukana on aina tunteita ja näkemyksiä asiasta.

Isoäidilleni oli mielekästä muistella yhdessä. Minulle on merkitystä meidän kahden välisessä suhteessa, jonka toivon välittyvän tarinassa ja sen kuvituksessa. Käytännössä video on sarja peräkkäisiä kuvia, jotka muodostavat alitajuntaisesti tarinan ihmisen mielessä. Katsoja ja kokija luo itse illuusion yhtenäisestä tarinasta, joka hänelle annetaan. En voi tehdä sitä hänen puolestaan. Lyhyeen videoon itsessään sisältyi valtavasti vaiheita: keskustelua, ideointia, suunnittelua ja kuinka välittää niitä, maalaamista, kuvaamista, äänittämistä, editointia, päiväkirjan kirjoittamista, toistoa ja tekemistä kerrosten päälle. Valmis videoteos on tämän kaiken siistitty silaus maalailua ja isoäidin kertomusta.

Teemoina teoksesta huokuu karjalaisten ääntä, ulkopuolisuuden kokemuksia, suomalaisuuden käsitettä, kodin koostumusta, selviytymistä sekä elämän jatkumista koulunkäynnin, arjen ja perheen kesken. Sodassa vanhemman tehtävä on ollut tarjota lapselle parhaansa mukaan suojaa ja turvaa, joiden saaminen huokuu isoäidin äänessä. Toisaalta lapsen mieleen ovat jääneet kirkkaimppana aikuisten kokema tuska, jonka he ovat vanhempiensa kautta eläneet. Ikävää, kodin merkityksen tärkeyttä ja menetyksen aiheuttamaa kipua ei kuulu vähätellä. Toisaalta kaiken taustalla soljuu lapsen ja aikuisen kyky jatkaa eteenpäin, mikä on myös isossa osassa teoksen teemoissa.

Korostan erityisesti taiteen ja taiteellisen tutkimuksen merkitystä ja tärkeyttä tässä ajassa. Teos tarjoaa kuvataidekasvatuksen kentälle pohjan kokemusten kohtaamiselle, näkemyksen sodasta ja siitä keskustelemiselle. Moniäänisyys on isoäidin tarinassa, joka jakaa taustakuorossa karjalan evakkolasten ja heidän vanhempien kokemuksia sodan kaiku taustanaan. Annan katsojalle mahdollisuuden eläytyä tarinaan, pohtia omalta kohdaltaan tärkeitä teemoja ja avauksen keskustelulle. Tutkimukseni pohjalta voin suositella ottamaan aikaa, kahvikupin käteen ja istumaan alas sinulle tärkeän ihmisen kanssa: kysy ja kuuntele. Yleensä ottaen kuuntele tarinoita, jotka on nostettu esiin massasta ja tilastoista: saat ymmärrystä ja sisältöä.

Tämän työn aikana isoäitini menetti kodin jälleen, mutta rakensi isoisän kanssa kodin käsitteistä ja konkretiasta uudestaan ympärilleen. Se mistä alun perin lähdettiin, on jo niin kaukana kaikin tavoin aloituksesta. (Päiväkirjamerkintä, syksy 2025)

Isoäitini elämä on jatkunut eteenpäin tutkimuksen ajan. Se ei ole enää läheskään sama kuin haastattelupäivinä sohvalla jutellen. Samoin jatkosodan päättymisen 80-juhlavuosi kierähti valmistumisen kannalta ohi ja niin monta muutakin merkittävää hetkeä, jotka liitän pro gradu - tutkielman tekoon tai yhdistän siiheen teemallisesti liittyväksi. Sodan läheisyys ja tunne sen puristuksesta ei ole näiden vuosien aikana kuitenkaan hellittänyt otettaan. Historian muistaminen, ymmärtäminen ja sieltä kumpuavien tarinoiden tärkeys korostuu siis entisestään, kun elämme tätä hetkeä. Kaikenikäisten ihmisten tarinat ovat tärkeitä, mutta pitkässä elämässä kulkee mukana ajankuva ja kaikki kerätty kokemus. Ikäihmisen kertomuksessa huokuu mennyt, jota nuoremmat eivät ole voineet sellaisenaan kokea. Keskeneräinen elämä kaipaa tuekseen jo koettua ja elettyä, mikä antaa perspektiiviä tähän hetkeen ja tulevaan.

Toivon, että mahdollisimman moni tuntisi isoäitini äänen läpi hänen merkityksensä ihmisenä. Isoäidillä on tapana kuvata vaikeitakin aiheita, kuten köyhyyttä ja sodan aikaisia lapsuusmuistoja lohdun, huumorin ja lapsen myönteisten ja tulevaisuuteen uskovien silmien kautta. Hän ei revittele tarinallaan, mutta kertomuksen kaunistelemattomuus huokuu tarvetta suojella ajankuvassa ja sodassa kasvanutta lasta. Isoäitini elämän ensimmäiset muistot ovat luopumista, kulkemista ja jälleen löytämisen punelmaa. Toisen ihmisen tarinat ovat rikkaus, mikä mahdollistaa oman tarinan ymmärtämistä. Näen tarinat syvästi osana ihmisyyttä – tarinoiden kuuntelija keräilijä omaa lajina erityisen inhimillisen taidon ja mahdollisuuden kohdata itsensä ja toisen.

Lähteet

- Arendt, H. (1958/2017). *Vita activa: Ihmisenä olemisen ehdot*. Suom. & toim. Virtanen, E., Oittinen, R., & Ollikainen, R. (3. painos) Vastapaino.
- Bardy, M. (2003). Pahuuden jäljillä –sen anatomiasta ja kesytysharjoituksista. Teoksessa Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I., . . . Barkman, J. *Taide ja toiseus: Syrjästä yhteisöön* (s. 35–52). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Barkman, J. (2003). Minä, äiti isä ja koti: Lasten tarinoissa. Teoksessa Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I., . . . Barkman, J. *Taide ja toiseus: Syrjästä yhteisöön* (s. 93–102). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Berryman, C. (1990). Critical Mirrors: Theories of Autobiography. *Mosaic* 32 (1), 71–86.
- Dewey, J. (1943/2010) *Taide kokemuksena*. Suom. Immonen, A., & Tuusvuori, J. S. *Taide kokemuksena*. Niin & näin.
- Dudek, K. J. (2016). Working-life Stories. Teoksessa Goodson, I., McAdams, D. P, Stephens, D., Sikes, P.,... Adams, T. E. *In The Routledge International Handbook on Narrative and Life History*. (s. 235–246). Routledge.
- Erkkilä, J. (2012). *Tekijä on toinen: Kuinka kuvallinen dialogi syntyy*. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, taiteen laitos.
- Foster, R. (2017). Nykyaidekasvatus toisintekemisenä ekososiaalisten kriisien aikakaudella. *Sosiaalipedagogiikka*, 18, 35-56.
- Hannula, M., Suoranta, J., & Vadén, T. (2014). Artistic research methodology: Narrative, power, and the public. Peter Lang.
- Hatton-Yeo, A. (2000). The United Kingdom. Teoksessa Ohsako, T. (Toim.) *Intergenerational programmes: public policy and research implications; an international perspective* (s. 53–56). UNESCO Institute.

- Henke, S. Mersch, D, Strässle, T. Wiesel, J., van der Meulen, J. & Hertig, S. (2020). *Manifesto of Artistic Research. A Defense Against Its Advocates*. 2020. Diaphanes, Zurich.
- Hotakainen, M. (2014). Tutkimusta Suomessa: Taide + tutkimus= taiteellinen tutkimus. *Tieteessä tapahtuu* 32(4), 42–44.
- Jacobs, M. M. (2025) The weight of absence: A ghost hunt through time and space and the geography of history. A diaspora story. Meditations and contemplations on concealed history and the span and affliction of anti-semitism. Lapin yliopisto.
- Jay, M. (2006). Songs of experience, modern American and European variations of a universal theme. University of California Press.
- Jormalainen, A. (2022). Melkein ruudussa– Valokuvaminäni autoetnografinen muotokuva. Lapin yliopisto.
- Jokela, T., Huhmarniemi, M., Paasovaara, J., tiedekunta, T., & Design, F. o. A. a. (2020). *Luontokuvaus soveltavana taiteena*. Lapin yliopisto.
- Kontturi, K., & Pitkänen, R. (2007). *Taiteilija tutkijana, tutkija taiteilijana*. Jyväskylän yliopisto.
- Krappala, M. (2003). Miten me voimme elää eron kanssa? Teoksessa Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I., . . . Barkman, J. *Taide ja toiseus: Syrjästä yhteisöön* (s. 103–120). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I.,... Barkman, J. (2003) Johdanto. Teoksessa Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I., . . . Barkman, J. *Taide ja toiseus: Syrjästä yhteisöön* (s. 7–16). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Kuukkanen, M. (2015). Tienviittoja taistelevaan tutkimukseen. *Sosiologia*, 52(1), 69–71.

Kuvataideakatemia – Taideyliopisto (Julkaistu 4.9.2025, päivitetty 4.2.2026). Kuvataiteen maisterin opinnäyteohje 2025. <https://opiskelija.uniarts.fi/ohjeet/kuvataiteen-maisterin-opinnayteohje/>

Känkänen, P. (2003). Yksinäisyydestä liittymiseen: Aikaila elämäkerronnallisessa työssä. Teoksessa Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I., . . .

Barkman, J. *Taide ja toiseus: Syrjästä yhteisöön* (s. 81–92). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

McAdams, D. P. (1988). *Power, Intimacy and the Life Story*. The Guilford Press.

McCloud, S. (1994). *Understanding Comics: The Invisible Art*. Perfection Learning.

Murray, J. (1997) *Hamlet on the Holodeck: The Future of Narrative in Cyberspace*. MIT Press.

Myllylä M. & Tolonen J. Formation of artistic identity – Applying themes of narrative identity development in two artists' life stories. Teoksessa. Loukola, M., Mäkiranta, M., Tolonen, J., Loukola, M., Mäkiranta, M., & Tolonen, J. (2024). *Figurations of peripheries through arts and visual studies: Peripheries in parallax* (s. 96–109). Routledge.

Olkkonen, S. & Suurpää, L. (2023) Liikkuva taiteen tieto. *Tieteessä tapahtuu*. 41(2), 21–24.

Pasanen, E. (2023, 22. maaliskuu). Analyysi: Riikka Purra kutsui kulttuuria luksuspalveluksi, ja se saattaa olla parasta mitä kulttuurille on vaaleissa tapahtunut. Yle Uutiset. <https://yle.fi/a/74-20023605>

Perämäki, M. *Isoäidin kertomaa, lapsenlapsen kuvittamaa – Taiteellinen punelma Karjalan evakkomatkoista*. Taiteilijasivusto. <https://www.mirjamiperamaki.fi/portfolio?pgid=kui8teph-29d2a4ce-f610-4471-a103-90feda9c6c3e>

Pääjoki, T. (2003). Leikkivät tarinat. Teoksessa Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I., . . . Barkman, J. *Taide ja toiseus: Syrjästä yhteisöön* (s. 121–130). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Rytkönen, E. (2026, 27. helmikuu). Elokuvaohjaaja Törhösen väitöskirjajupakassa ei ollut hyvän tieteellisen käytännön loukkauksia. Yle Uutiset. <https://yle.fi/a/74-20149113>

Sarpila, O. (2012). Minun sukupolveni, sinun sukupolvesi: Sukupolvien väliset suhteet. *Hyvinvointikatsaus: Tilastokeskus* 23(1), 14–18.

Sava, I. (2003). Olet hyvä hänelle: Puhetta välittämisen taiteesta. Teoksessa Krappala, M., T., Bardy, M., Krappala, M., Pääjoki, T., Sava, I., . . . Barkman, J. *Taide ja toiseus: Syrjästä yhteisöön* (s. 35–52). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Sava, S & Katainen, A. (2004). Identiteetti, minuus ja itsestä vieraantuminen. Teoksessa Martín, M., Katainen, A., Pelkonen, K., Tast, J., Strömberg, M., Tikka, I., . . . Vesanen-Laukkanen. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. (s. 22–23). PS-kustannus.

Sava, S & Katainen, A. (2004). Minuus historiallisena totuutena ja itseilmaisussa luotuna. Teoksessa Martín, M., Katainen, A., Pelkonen, K., Tast, J., Strömberg, M., Tikka, I., . . . Vesanen-Laukkanen. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* (s. 26–27). PS-kustannus.

Sava, S & Katainen, A. (2004). Tarinoissa rakentuva itseys. Teoksessa Martín, M., Katainen, A., Pelkonen, K., Tast, J., Strömberg, M., Tikka, I., . . . Vesanen-Laukkanen. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* (s. 24–25). PS-kustannus.

Sava, S & Katainen, A. (2004). Tarinoitu itseys taidekasvatuksessa: Aikuisen ja lapsen tarinat. Teoksessa Martín, M., Katainen, A., Pelkonen, K., Tast, J., Strömberg, M., Tikka, I., . . . Vesanen-Laukkanen. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä* (s. 37–40). PS-kustannus.

Tilastokeskus (n. d.). 7 väestöteoriaa. Helsinki: Tilastokeskus. <https://guides.stat.fi/vaesto-tilastoina/vaestoteoriat>

Salokangas, K. (2024, 15. toukokuu) Yle Uutiset. <https://yle.fi/a/74-20088774>.

Tukiainen, J. (2022). *Tyttöarmeija: kerronnallinen maalaus tilassa*. Taideyliopisto Kuvataideakatemia.

Varto, J. & Nykänen, P. (2017). *Taiteellinen tutkimus: Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?* Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Taiteen laitos